

Mëbêngôkre kabẽn mari kadjy 'ã pi'ôk nẽ ja

Livro de alfabetização na língua Mëbêngôkre

Associação Floresta Protegida

Mëbêngôkre kabẽn mari kadjy 'ã pi'ôk nẽ ja
Livro de alfabetização na língua Mëbêngôkre, 2015

Më ibê pi'ôkjakredjwýj nhĩdji nẽ ja (Professores autores do livro). **Direitos autorais:**

Akranhi Kayapó, Ba'i Kayapó, Bãti Kayapó, Bãy Kayapó, Bãydjêti Kayapó, Bekó Kayapó, Bãykajyr Kayapó, Bekrôti Kayapó, Bepdjã Kayapó, Bep-i Kayapó, Bepgogoti Kayapó (Tekrejarotire), Bepgogoti Kayapó (Krãjkrô), Bepitã Kayapó, Bepkaêkti Kayapó, Bepkororoti Kayapó, Bepkrapó Kayapó, Bepkrô Kayapó, Bepkruwa Kayapó, Bepydji Kayapó, Bepry Kayapó, Bepta Kayapó, Bepte Kayapó, Beptôn Kayapó Bêrê Kayapó, Betire Kayapó, Bôti Kayapó, Djuwykêt Kayapó, Ijô Kayapó, Irerwýk Kayapó, Jêk Kayapó, Kãkêt Kayapó, Kakwýj Kayapó, Kamrôre Kayapó, Kàyràti Kayapó, Kangãngra Kayapó Kôkôkriti Kayapó, Mãtmare Kayapó, Mõipati Kayapó, Mõtere Kayapó, Ngõnhkãmry Kayapó, Ngõry Kayapó, Nhãkôrô Kayapó, Ôkêt Kayapó, Pãt-ire Kayapó, Pãtkare Kayapó, Pãtkôre Kayapó, Piõti Kayapó, Tãkãkdjam Kayapó, Tãkãkhõtire Kayapó, Tãkãkti Kayapó, Tãkãkmare Kayapó, Tãkãktô Kayapó, Tãkãktýx Kayapó, Tapiêt Kayapó, Tedjôre Kayapó, Teky Kayapó, Yte Kayapó.

Revisão: Bekó Kayapó e Bepgogoti Kayapó

Organização e orientação pedagógica: Maria Cristina Troncarelli

Assessoria linguística: Lucivaldo Silva da Costa

Assessoria pedagógica: Camila Beltrame e João Lucas Moraes Passos

Ilustrações de capa: Kaprãnpoi Kayapó e Bkwýnhkamrô Kayapó

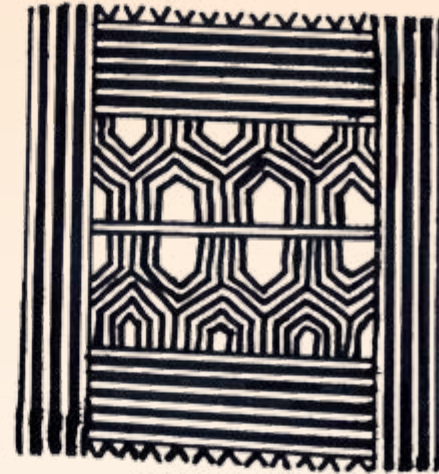
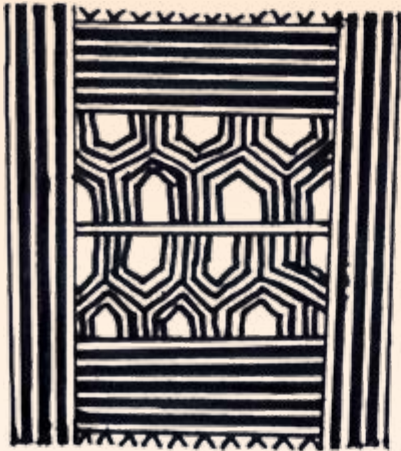
Projeto gráfico e editoração: Vera Feitosa/Duo Projetos Gráficos

Realização:

Mëbêngôkre kabên mari kadjy 'ã pi'ôk nê ja

Livro de alfabetização na língua Mëbêngôkre

A elaboração desta publicação foi viabilizada com o apoio:

- da Vale S.A., no âmbito do “Plano Básico Ambiental Onça Puma - Componente Indígena Kayapó - Programa IV”, para a realização da segunda oficina de formação complementar de professores Mëbêngôkre, em 2014, assim como para a revisão, diagramação e impressão deste livro.
- da Eletrobrás, no âmbito do Projeto “Ações emergenciais para o fortalecimento da autonomia das comunidades Kayapó do Leste”, para a realização da primeira oficina de formação complementar de professores Mëbêngôkre, em 2012.
- do Projeto Xingu / Unidade de Saúde e Ambiente / Escola Paulista de Medicina – UNIFESP na disponibilização de profissional para coordenar o Programa de Formação Complementar de Professores Mëbêngôkre.
- do International Conservation Fund of Canada para fortalecimento institucional da AFP necessário à realização deste Projeto.

Cite-se:

Mëbêngôkre kabên mari kadjy 'ã pi'ók nê – Livro de alfabetização na língua Mëbêngôkre. Maria Cristina Cabral Troncarelli, organizadora. Tucumã – PA : Associação Floresta Protegida. 2015. 152p.

Direitos Autorais: os direitos autorais sobre esta obra são de natureza coletiva e compartilhados entre todos os professores Mëbêngôkre que participaram de sua produção, apoiada pela Associação Floresta Protegida.

Sumário

Pi'ôkjakredwÿj kôt kangôj kadjy	5		Ngô	48
Owamĩrit / Apresentação	7		Tep 'ã ujarēj nē ja	53
Alfabeto da língua mëbêngôkre.....	8		Pykatingrà.....	60
Bà 'ã ujarēj.....	9		Mē ibêngôkre nhõ pyka karõ	63
Pi'y tekà 'ã ujarēj nē ja.....	11		Mëbêngôkre nhõ pyka karõ	64
Pĩkamrēkti 'ã ujarēj nē ja	13		Kubē kute mē ba bêngôkre ÿrÿ bôj o kutewa 'ã ujarēj nē ja.....	66
Angrô	16		Krĩ	68
Angrô 'ã ujarēj nē ja.....	18		Kikre	75
Ngra	20		Ngà	79
Kaprãn	22		Ngôre pakraj	80
Bà kãm apjêti 'ã ujarēj	25		Kruwa	83
Apjêti.....	27		Djudjê	87
Pàt	29		Kà	89
Kukôj 'ã ujarēj.....	32		Apÿj mē'ók nhĩdji 'ã ujarēj.....	93
Wakôre 'ã ujarēj nē ja.....	35		Kaprãn 'ók nē ja.....	96
Àk	39		Mrôti.....	97
Bàri	40		Tàkàk.....	99
Màt 'ã ujarēj.....	41		Bô	102
Kangã 'ã ujarēj.....	43		Pàt	105
Ropkrori	46			

Amjy 'ã ujarěj ně ja	107
Mě àkà.....	109
Màt jamy jakrô	110
Mě àkàkre.....	113
Kějky.....	113
Mě ĩĩkati	114
Mě te kãm kadjàt yry	115
Ngàpre	115
Kupip	116
Kànojpôk.....	116
Aĩre	117
Pàt kôi.....	117
Mě kra karàre 'ã ujarěj ně ja	119
Tep djwa o mẽ kubêj.....	123
Wajanga 'ã ujarěj.....	124
Akrô mẽ pitu mẽ pĩ 'ã ujarěj.....	127

Abëndjê djàri.....	129
Na	132
Puru	134
Kwýrdjàj	136
Kwýrý ngrà kadjy 'ã ujarěj ně ja	136
Böy	137
Bari 'ã möp	140
Tyryti	141
Jàt.....	142
Bàygogo	143
Màtkwý'y.....	144
Apýj katě karô djàri ně ja	145
Katětàpkuru 'ã ujarěj ně ja	146
Akranhiti 'ã ujarěj ně ja	147
Kadjwati	150
Ngôkraj 'ã ujarěj.....	151

Pi'ôkjakredjwýj kôt kangôj kadjy

Pi'ôkjakredjwýj mýj ně ga aje mýja ô'ã adjujarě kadjy o?

Pi'ôkjakredjwýj kumrěj dja 'ã ajarě kãm arým nhým pi'ôkjarědjwýj dwý kute kôt omũj ně mari kadjy.

Pi'ôkjakredjwýj dja no'ôk ja 'ã ajarě, nhým be pi'ôkjarědjwýj dja àpěj nhĩpěj ně kute pi'ôk kãm 'ã akukjêrê ja nhĩpěj ně.

Pi'ôkjakredjwýj dja ga mẽ bê pi'ôkjarědjwýj mã akaběn ně, gê mẽ kute kwatyj mẽ ingêt mẽ nã mẽ bãm kukjêrê kadjy, gê mẽ mã kukràdjà 'ã ujarěj kadjy.

Pi'ôkjakredjwýj dja ga mẽ mã mẽ bixa'êrê djwý jakre: krãtyj tyk; akrã kãm ajemari; no'ôk o bixa'êrê; kà kãm no'ôk aběn nã no'ôk rěn ipěj, kãm dja pi'ôkjarědjwýj mýja ja o bixa'êrê kôt arým mýja ma.

Pi'ôkjakredjwýj dja mýja nhĩdji nhĩpěj: mry mẽ, tep mẽ, pĩ mẽ, kwêj mẽ, ngô mẽ amũ rã'ã.

Como o professor vai trabalhar com este livro?

O professor deve conversar com os alunos sobre cada tema do livro, ao começar cada tema.

O professor vai ler os textos para os alunos e os alunos vão fazer as atividades.

O professor deve pedir para os alunos fazerem pesquisa sobre os temas do livro com seu pai, sua mãe, seu avô e avó para depois contar o que aprendeu com eles na sala de aula.

O professor deve também fazer várias brincadeiras com os alunos como a morte do tracajá, o jogo de memória, o bingo de letras e de palavras, formar palavras com letras e sílabas e cesta de palavras. Os alunos também aprendem através das brincadeiras.

O professor deve trabalhar na alfabetização com listas de palavras como nomes de animais, de peixes, de árvores, pássaros etc.

Owamĩrit

Mẽ inhõ pi'òk nẽ ja. Pi'òk nẽ kute pi'òkjarẽjdwỳj mã mỳja kunĩ jakre kadjy. Kadjy nẽ ba mẽ ibê pi'òkjakredwỳj 'ã nô'òk nẽ. Tũmràp mẽ kam INGRÃNYRE kute kôt pi'òk nhĩpêj mari nẽ, kôt arêj mari nẽ, kôt nô'òk mari kadjy nẽ pi'òk ja.

Pi'òk ja nẽ amĩrĩt nẽ kute gwajba bêngôkre nhõ pi'òkjarẽjdjã djari kute amingràj kadjy. Kam nẽ ga mẽ abê pi'òkjarẽjdwỳj pi'òk ja kadjwỳjbê aje omũj nẽ are mari mej kadjy. Pi'òk ja dja abê pi'òkjarẽjdwỳj kôto kangõ ga aje mẽkabẽn mẽ, mẽkukradjã mari kadjy nẽ aje owabiknoro kêt kadjy. Tãm nẽ ja.

Apresentação

Este é o nosso livro. Este livro foi elaborado para os professores Mẽbêngôkre usarem nas escolas para ensinar aos alunos a nossa língua. As futuras gerações vão usar este livro para aprender a ler e escrever na língua Mẽbêngôkre, porque dentro dele estão nossos conhecimentos.

Este livro foi produzido para ser distribuído nas escolas Mẽbêngôkre para os alunos aprenderem e nunca esquecerem a nossa língua e a nossa cultura Mẽbêngôkre.

Alfabeto da língua Mëbêngôkre

A – B – D – E – G – I – J – K – M – N – O – P – R – T – U – Y – ÿ – W – X – ‘

Vogais

A – ã – à – e – ê – ë – i – ï – o – õ – ô – u – ù – y – ÿ – ỹ

Semivogais

J – W

Consoantes

B – D – G – K – M – N – P – R – T – X – ‘ (oclusiva glotal)

Dígrafos

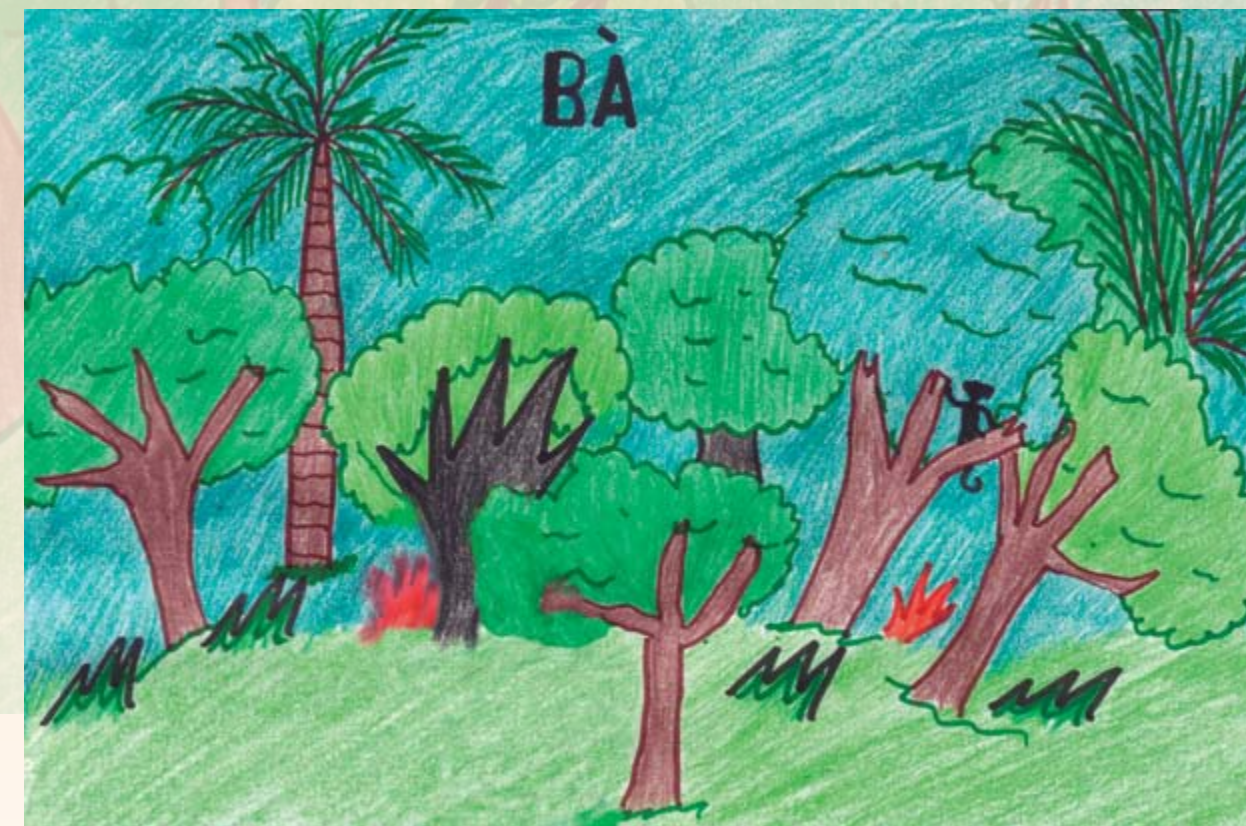
NH – NG – DJ

Encontros Consonantais:

NGR – KR – KJ – KW – MR – PR

BÀ 'Ã UJARĚJ

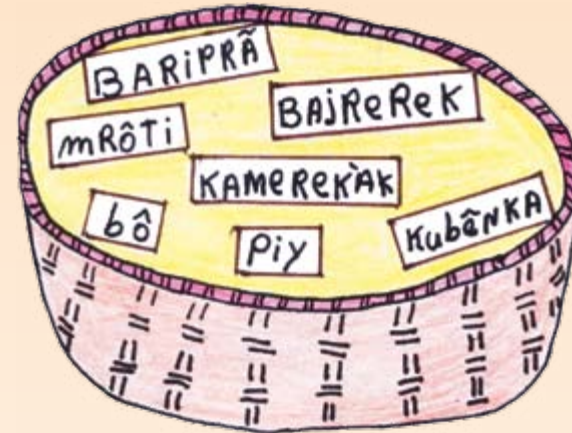
Pàt-ire mẽ, Mòpaiti mẽ Bepità mẽ Bepkaékti Kayapó mẽ

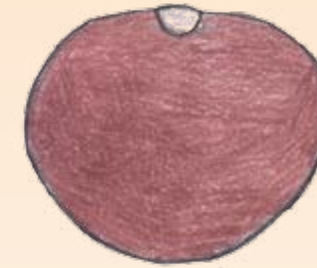
Më ibêngôkre nê ba mẽ inhõ bà, tãm nê tum, bà kãm nê ba mẽ axidjuwa kãm ijabatàj nê, nê kam arým bà o amĩm præk. Nhỹm kãm bà kubê mẽ idjàkôrôdjà kãm nê ba mẽ ibêngôkre imã bà jabê, kãm nê ba mẽ amĩm inhõ jamỳn kuku.

Bà kãm nê ba mẽ mry pa, ngô kãm tep owabi kukrê, nê apỳj bà kãm pidjô djàri ba mẽ amĩm amỳn owaku. Be, bà kãm mẽ iba kãm mẽ ikukradjà nê ja. Be, mẽ inhõ bà 'ã ujarêj nê ja.

•Bà kām pidjô nhĩdji jabeje:

PI'Y TEKÀ 'Ā UJARĚJ NĚ JA

PI'YTEKÀ

Pi'y nĚ tuk, nhỹm mẽ apỹj pi'y kô djari 'ā krĩ, nĚ kām amĩm kukwỳrỳ oba, kukwỳrỳ oba arỳm kukwỳrỳ ojnore, nhỹm kām mẽ kwỳ arỳm amĩm pi'y tekà japôk nĚ, amĩm kũm kurê, nĚ kām arỳm amĩm ô kikre mã oba.

Pi'y tekà ja dja 'ā ajmā akati kute, nhỹm arỳm pi'y apêj mej, nhỹm kām arỳm kute tekà ô kadjàrà nĚ kute ipo yry nĚ kute y kà nhĩjyry nĚ kute kêj nĚ kute mry 'ô kām kangô ruj, nĚ kute mrô kadjy nàràkot kām kute tep 'ô mrô mã. Be, nām 'ā pi'y tekà 'ā ujarĚj anĚ.

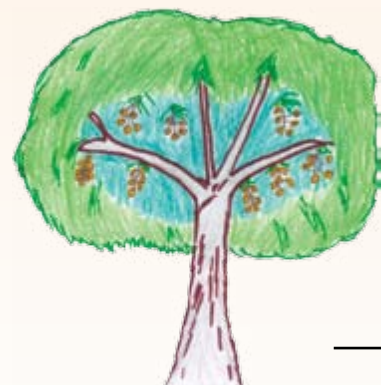

PI'y

• KAMÊRÊKÀK - PÌ'Y - BÀJREREK

PĪKAMRÊKTI 'Ă UJARĚJ NĚ JA

Teky Kayapó

Pĩkamrêkti nĚ mĚ kukà, kãm kokjĕ kam arým apÿj o mÿja djari ipĕj nĚ, mĚ o kôtyk nhĩpĕj nĚ o kô nhĩpĕj, nĚ o kawa nhĩpĕj, nĚ o kop nhĩpĕj.

Be, pĩ ja nĚ tÿj kãm nĚ mĚ o àbêrêdjà nhĩpĕj o mÿj kaukdjà djwÿ nhĩpĕj, kãm kubê môm mĚ tyryti mĚ bày mĚ bero mĚ kaukdjà kubê nĚ kôtyk.

• Ja kãm aje ipĕj kadjy:

1. Mÿj nĚ mĚ pĩkamrêkti ja o ipĕj nĚ?

2. Bà kãm pĩ jabej kãm kum akato kãm karõ nhĩpêj:

MÔJKÀRÀRE

BÀJKÀNGRÃNGRÃ

PĨKANGÔ

KUBĚKÀ

BÀRIPRA

PYTÀTI

3. Pĩ nhĩdji nhĩpêj:

KA
RÊ
KÀK
MÊ

'Y
PI

B À J
KRÃ
RE
TI
RE

ANGRÔ

Bêrê Kayapó mẽ Ijô Kayapó mẽ

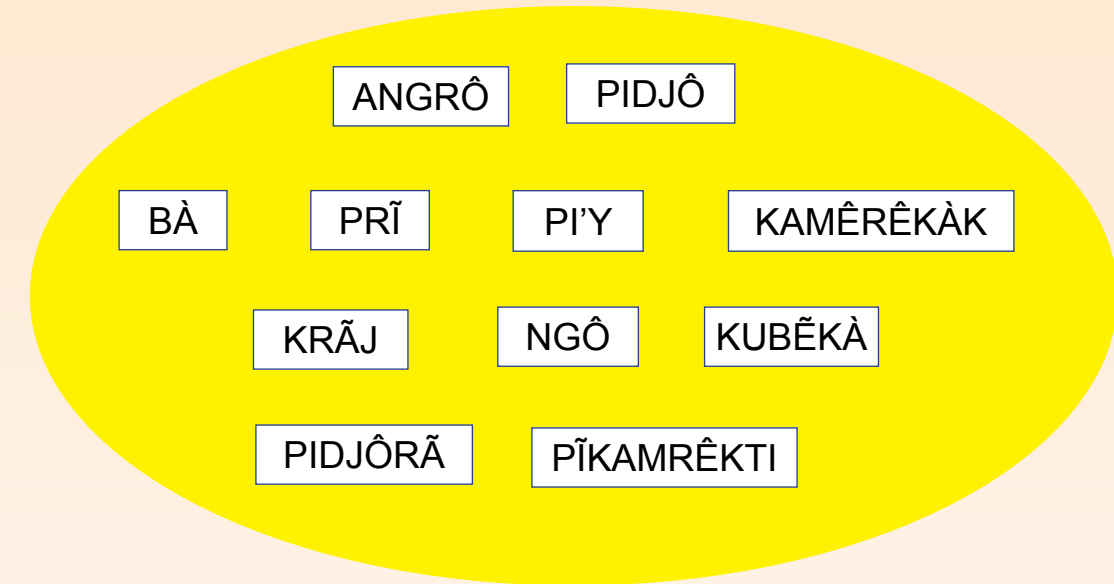

Angrô mẽ bà kãm bit ba, mẽ kãm apỹj pidjô djari kuku, nãm 'ã angrô kukràdjà ane, nhỹm kam Mëbêngôkre puru jadjwỹj kãm amĩm mỳja kre, nhỹm angrô ÿrỹ apôj mẽ prĩ mẽ o ajkën, nhỹm kãm arỹm mẽ kwỳ mrã kãm omũ, krikrit ma kãm mẽ mã o kà nhỹm, mẽ kãm ÿrỹ prõ mẽ, ÿrỹ ba bôj ne arỹm oba kum katök titik o ba, kãm kwỳ pa.

Kãm arỹm kikre mã o kàrà oba, obôj nhỹm arỹm mẽ inã mẽ, mẽ iprõ mẽ ki 'ã kubô nhỹm xêrê. Nhỹm kãm mẽ 'ã kuprã nhỹm djwỳkupu ikwã akry, nhỹm mẽ arỹm 'ã kupu djà ngrà ate kra mẽ, nã mẽ, tàpdjwỹj mẽ, mjêt mẽ arỹm kuku, mẽ arỹm ajne kumrēj.

• Mẽ àpêj:

1. Pĩ nhĩdji mã oipôk mã

2. Apari mã ja kãm pĩ nhĩdji jarê:

ANGRÔ 'Ã UJARĚJ NĚ JA

Akranhi Kayapó

Pát'ire Kayapó mĕ Pátkõre Kayapó

Angrô nĕ bà kãm bit ba. Mỳkam nĕ bà kãm bit ba? Biri, bà kãm nĕ àkurudjà. Nãm pidjô kakrit kôt ba, nãm kamôk ku, nĕ kõknhôkô y djũmja, nĕ rikre y djũmja kuku nĕ krĕp ku, nĕ kamêrêkàkti y djũmja, nĕ ngy djwỳ ku nĕ kãm djwa ngy nhenhe kam djwa.

Be, axwe Angrô djàkurudjà krãmťĩ nĕ bà kãm kũm kumej. Angrô nĕ bà kunĩ kôt kumej nĕ. Nhỹm kãm arỳm õ djõre jã tuk nĕ. Nhỹm apỳj õ djô kôt 'y ba. Nhỹm kãm mĕ bà kãm ba kãm ÿrỳ ba bõj nĕ kãm abĕmã o kàro ku'ê, nĕ kãm arỳm ÿrỳ bõj pa, nĕ kãm arỳm abĕmã 'ã apnĕ nĕ kãm arỳm pari oba.

• Kaprỳ ja kãm no'òk:

1. Mỳj pidjô nĕ Angrô kuku?

2. Mỳj y nĕ Angrô umja?

3. Nhỹm nĕ Angrô ba djà ja?

4. Angrô karõ nhipĕj nĕ idji djwỳ nhipĕj nĕ.

NGRA

Kàkêt Kayapó mẽ Ngôry Kayapó mẽ Ijô Kayapó mẽ Bàykajyr Kayapó mẽ

Ngra nẽ kute pidjô kuru. Ngra nẽ pidjô òrò tẽ kute krên mã nẽ tẽ, be àkurudjà nẽ ja. Nãm pidjônore mẽ, pĩ kÿrã mẽ, òkreny kryre mẽ, bànhõrõ krore djô mẽ, nêngràre djô mẽ nẽ kute kuru.

Ngra nẽ kute pidjô mẽ, ngy mẽ, pĩngrà mẽ, pidjôrã mẽ, pidjô mẽ kute kuru. Nẽ kãm bà kãm bit nẽ badjà, nẽ pĩkêj kãm, pyka kre kãm krĩ.

Nãm 'ã ngradjà kurudjà mẽ òdjà anẽ.

Kàkêt Kayapó

• Mẽ àpêj:

1. Mÿj pidjô nẽ ngra kuku? Pidjô karõ mẽ idji mẽ ipêj.

Ngôry Kayapó

KAPRÃN

Bekó Kayapó mẽ Bàykajyr Kayapó mẽ

Kaprãn nẽ bà kunĩ kôt kapôt kunĩ kôt kute amĩrĩt, apỹj kute pidjô kuru djàri, nẽ kãm kumej. Kaprãn nẽ bà kãm ba, pidjô kôt ba, bàjrerekre mẽ, bàjrerekrãti nhidji raj bê nẽ bàriĩre mẽ, pĩjamak mẽ apỹj pidjô djàri nẽ kaprãn kuku.

Kãm nẽ mẽ kum kaprãn djàj kumrěj, nhỹm kãm gwajba kwatyj kum kĩj kumrěj, mẽrêrêmej bê Kwỳrykangô mẽ, Měmybijòk mẽ, Měnirebijòk mẽ, Tàkàk mẽ, Bemp mẽ Kòkò mẽ. Mẽ ja kôt bit nẽ mẽ kum kaprãn kĩj nẽ, mẽ òt oba, nãm 'ã mẽ ikukamãre kum idji o'ãne.

Nhỹm kãm mẽ bà kãm kaprãn jabeje ba, 'ã akati krãptĩ apêj ba, nhỹm kãm mẽ kum kaprãn turu kĩj ja arỹm amĩm anhôrô oba, mẽ kute oba obòj kunĩ kôt amĩm apre nàrà anhô, nẽ kute amĩ kayry turu kadjy. Tãm nẽ ja.

• Mẽ àpêj:

1. Kaprãn karõ nhipêj, nẽ kãm prĩ nẽ o'y.

2. Ja kãm dja ga ari no'òk ja pry kapry ja kãm aje anhôrô kadjy:

KAPRÃN - NGÔ – PIDJÔ – TEP

NGÕ KÃM NẺ _____ KUMEJ.

BÀJREREKRE NẺ _____ KUKU.

MRY MẺ MẺBÊNGÔKRE MẺ NẺ MẺ _____ OJKÕ.

NÃM BÃM _____ BY KÃM KUKRẺ.

3. Mry nhĩdji nhĩpêj:

N R G
Ô A

A G
R N

K P
A R Ã
N

3. Idji ja kunĩ kôt ipêj, nê kam karõ djwỳ nhĩpêj:

KAPRÃN

NGRA

ANGRÔ

4. Mỳja karõ nhĩdji nhĩpêj nê, kãm kaprãn karõ mã o ipôk:

BÀ KÃM APJÊTI 'Ã UJARÊJ

Màtmare Kayapó mẽ Kangãngrà Kayapó mẽ

Màtmare Kayapó

Bà kãm nê apjêti pyka kãm amĩm kre kadjwỳjbe ikwã. Nhỹm kãm akamàt nhỹm apôj nê. Kre ôdjwỳ ÿrỳ kukwỳrỳ kãm ikwã. Nhỹm be kre ôdjwỳ nê krãj kãm kre kãm nê ikwã djà djwỳj. Be, bà kãm nê apjêti pyka kãm amĩm kre, nhỹm kãm akamàt nhỹm àkuru kukwỳrỳ.

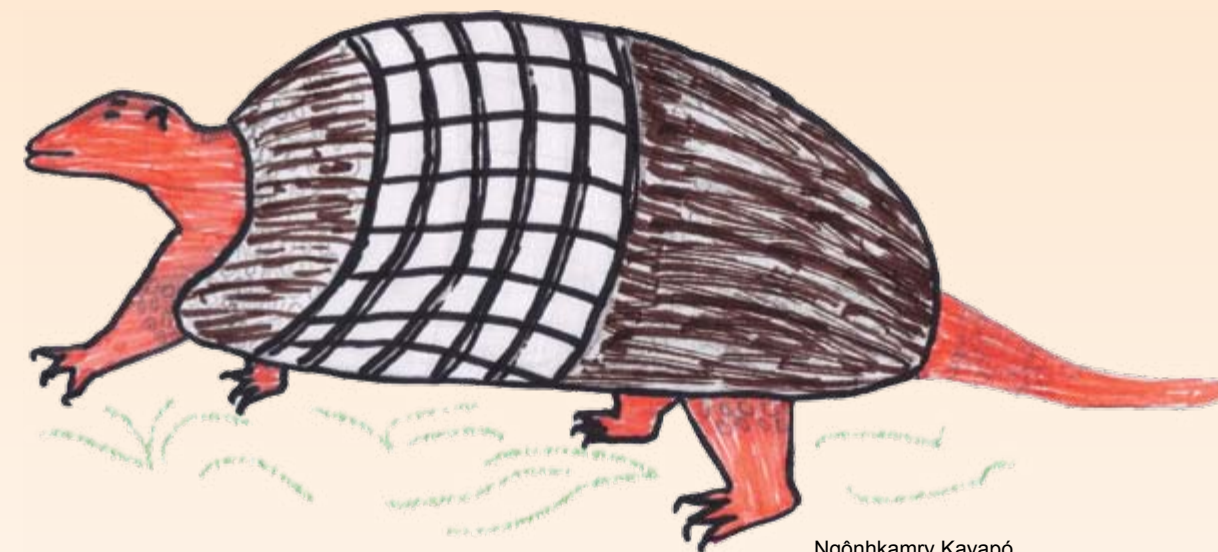
Apjêti pyka kakwỳ kãm teprãdjà ku, pidjô ku, nhỹm bàjrerekre ô tỳm nê nõ krajrerek nhỹm amĩm kakwỳ akamàt kunĩ kôt ÿrỳ kukwỳrỳ kuku.

• Mě àpêj:

1. Mỳj ně apjêti kuku?

APJÊTI

Ngônhkamry Kayapó mẽ Teky Kayapó

Ngônhkamry Kayapó

Apjêti ně kute teprãdjà mẽ rikre mẽ kuru ně kute rôrô nhyre djwỳ kuru. Akamàt kãm bit ně apjêti pyka kãm kre kurũm apôj ně àkuru ba.

Apjêti ně kre kãm ikwã, nhỹm mẽ prêk ně ãkre kãm kupa obôj ně kãm kuga nàrà mrõn kãm kukrẽ.

• Mě àpêj:

1. Ja kãm dja ga ari, mỳja karõ nhĩdji nhipêj:

2. Ja kãm dja ga apjêti nhõt djà ja karõ nhipêj nẽ, djãm kôjrũm nàràkot, djam pyka kãm:

3. Ja kãm dja ga, nhỹm nẽ apjêti djà kuru djà ja. Djãm bà kãm nàràkot kapõt kãm, ga nẽ ga aje mari, kõt ipêj.

PÀT

*Tàkàktõ Kayapó mẽ Ngõnhkamry Kayapó mẽ
Bày Kayapó mẽ*

Pàt djàkurudjà nẽ kubê rôrô nhyre. Nãm pàt rôrô kate kãm nhyre kuru oba, nẽ mrũmti djwỳ kuru oba. Nã'ã pàt djàkurudjà anẽ.

Nẽ kãm pàt tujarõ kãm ajmã nẽ kra ruwa, mẽ'õ kute kra rwỳk kõt omũj kêt.

Nãm pàt pykabê õto ikwã nẽ, kôjrũm pĩ ãdjwỳ nẽ pàt õto ikwã, nãm 'ã pàt nhõ djà ãne.

• Mě àpêj:

1. Pát ba djà nhĩpêj.

2. Mỳj kãm nẽ pát ba?

3. Mỳj nẽ pát nhõ kwỳkrẽn djà kute ?

4. Mry nhĩdji kôt ipêj:

À T
P

T A J
P I Ê

G R
A Ô N

A K P
R ã N

5. Bà karõ mẽ kapôt karõ nhĩpêj nẽ, kãm mry karõ nhĩpêj:

KUKÔJ 'Ã UJARĚJ

Bàti Kayapó mẽ Bekó Kayapó mẽ Jêk Kayapó mẽ
Akranhi Kayapó mẽ

Bàti Kayapó

Kukôj ně bà kunĩ kôt kute amĩrĩt apỹj ôdjô kôt ba. Kukôj djwý ně axwe krãptĩ: kukôjpatnõre mẽ, kukôjtykre mẽ, ijêkre mẽ, kubyt mẽ, wakõre mẽ, ngjakõn mẽ, ngroj mẽ, nônôk mẽ be kukôj ně ja. Bà kunĩ kôt ně kukôjre kute amĩrĩt kãm ně gu mẽ kũm mrykakrite anẽ.

KUKÔJPATNÕ

KUKÔJTYKRE

IJÊKRE

NÔNÔK

NGROJ

KUBYT

- Kapry ja kãm no'òk ně:

1. Mýj pidjô ně kukôj kuku? Pidjô karõ nhĩpêj ně:

2. Ně kubyt djwý mýj ně kuku?

3. Nĕ wakōre djwỳ mỳj nĕ kuku?

4. Nĕ ijĕkre djwỳ mỳj pidjō nĕ kuku?

5. Nhỹm nĕ kukōjre mẽ, kubyt mẽ, wakōre mẽ, ijĕkrê mẽ ari ba djà ja. Djãm kōjrũm nàràkot djãm pykabê?

WAKŌRE 'Ă UJARĚJ NĚ JA

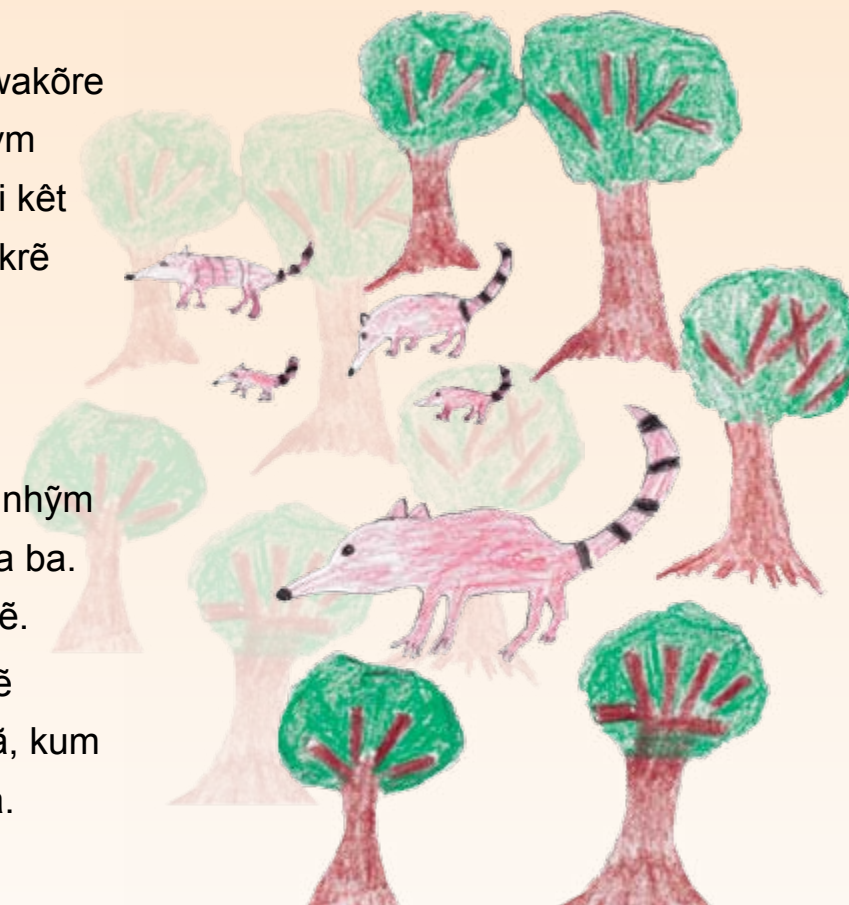
Jĕk Kayapó mẽ Bekó Kayapó mẽ

Akranhi Kayapó mẽ Motere Kayapó mẽ

Wakōre nĕ bà kãm badjà, nãm wakōre òkwỳkrĕ ba kãm òn kadjy bit nĕ arỳm wabi kãm kōjrum òn ba, nhỹm akati kĕt nhỹm arỳm ajte axidjuwa ajte òkwỳkrĕ ba, be nãm 'ă wakōre anhỹrỹ ba.

Ngôjap kre karỳrỹ kãm nĕ arỳm wakōre twỳm ba, kãm nĕ bôrô'ă àj kumrĕj. Nhỹm be ire kãm nĕ ta ba, nhỹm mẽ bà kãm mrã omũj kajgo nhỹm ta ba. Nãm 'ă mrykakrite nhõ kukràdjà anĕ.

Bà kunĩ kôt nĕ wakōre ba, ate nĕ kumej nĕ bajã nhỹm ate pỳj nĕ bajã, kum nĕ mẽ pỳjtire anhỹrỹ oba, tãm nĕ ja.

1. Mýja karõ nhĩdji òrò pry:

KAMRÍ

TEP

PIDJÔ

MÍ

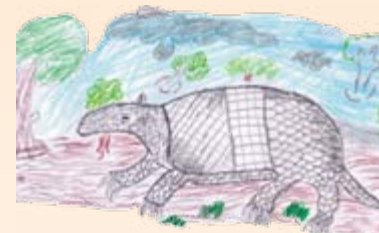
KAPRÃN

2. Mry nhĩdji nhĩpêj:

KÔN
WA
RE

PJÊ
A
TI

BYT
KU

RI
ROP
KRO

3. Pyka kãm mry nhĩdji mã bit o ipôk:

NGRA	PIDJÔ	KUKRYT	ÀK	KUKÔJRE
TEP	MRÔTI	ANGRÔ	PÀT	APJÊTI
PI'Y	PĪKAMRÊKTI	WAKÖRE		KAMÊRÊKÀK

ÀK

Bekó Kayapó

KRWÏTNGRÃNGRÃ

KRWÏTKAMRÊK

KrwÏtkamrêk mẽ krwÏtngrãngrã nẽ abẽn kôt bà kãm ôkwÏkrêdjã nãm: kamêrêkàkti ku, pidjô ku, bà kãm pidjô kunĩ ku. Àk ja nẽ rÏj nẽ kãm pyka kãm ba nẽ kôjrÏm ngre o ikwã kãm ngrere o ikwã nãm 'ã àk ja kukràdjã anẽ, àk kunĩ nẽ abẽn kôt. Kãm apÏj djãri, kwÏ rÏj nẽ kwÏ kryre nãm 'ã àk nhõ kukràdjã anẽ.

Mutêkti mẽ mutêkre djwÏ nẽ abẽn kôt kukràdjã nãm bà kãm ôkwÏkrêdjã jabeje mrã, nãm kamêrêkàk ku, kamêrêkàkti ku, ajte bà kãm pidjô ôdjwÏ ku, nãm 'ã àk ja kukràdjã anẽ, kãm kàjbê rÏj, kãm pĩ kraj nàrà pĩ panhêk kãm ngre o ikwã.

MUTÊKTI

MUTÊKRE

BÀRI

Pàtkòre Měbêngòkre

Pàtkòre Měbêngòkre

Bàri nê ngò kãm bit kute òkwýkrédjà jabeje, nê kute tep kryre bit kuru. Bàri aj bit nê gêt kum ngò pyma kêt nê, ngò kãm krã wangja, ngò kàkrãtyk kadjwýj bê tep kamjý owapôj nê kênpo 'ã nàrà pĩ pakêj oku'ê kuku.

MÀT 'Ã UJARĚJ

Beptôn Kayapó

Beptôn Kayapó

Màt nê kòjrũm pĩ kãm kre kãm ngõrõ, nhým akati nhým apôj nê arým kòjrũm to mrã òkwýkrédjà bê ràptidjô mẽ, kadjwati tekà mẽ, pytãtidjô mẽ, rikre mẽ, 'ã akprõ kadjêrê oba. Kãm kunĩ ku, kãm ajte òdjwý jabeje ba.

- **Mě àpêj:**

1. Mýj ne màt kuku? Ari karõ nhĩpêj:

2. Mýja nhĩdji o bikjêrê:

APJÊTI - A - PJÊ - TI

WAKONRE -

KUBYT -

NÔNÔK -

KRWÝTNGRĂNGRĂ -

KRWÝTKAMRÊK -

MUTÊKTI -

MUTÊKRE -

KUKÔJ -

3. Ja kãm dja ga ari mýja nhidji mẽ karõ abẽn wýrý pry:

PI'ÔK

PI'ÔK NO'ÔK NGRĂJ DJĂ

PI'ÔK NO'ÔK DJĂ

PI'Ô

PIDJÔ

KANGĂ 'Ă UJARĚJ

Betire Kayapó mẽ Tedjôre Kayapó mẽ

Bepkrô Kayapó

Tedjôre Kayapó

Bà mẽ ngô mẽ kãm nẽ kangă. Nãm bà kãm kangă ja àkrê, nhỹm ngô kãm ja djwý àkre. Axwe bà kãm kangă kumej, nẽ ngô kãm djwý kangă kumej. Nhỹm kãm mẽbêngête bit nẽ mẽ kute ngô kãm kangă kanê mari. Nẽ kute bà kam ja djwý kute kanê mari. Nãm ngô kãm kangă ja kwý kute mẽ kuru, nhỹm kwý kute mẽ kamjăj. Nhỹm bà kãm ja djwý kwý mẽ kamjă nhỹm kwý uwabôre. Djãm kangă uma ngri got. Biri kute mẽ kuru mẽ kamjăj kãm nẽ mẽ kum uma.

1. Kangã karõ ja pumũj kãm idji ÿrÿ kyj:

KANGÃ KÀKRORO

ABAJKA'ÀK

KANGÃTÔ

KANGÃTYKTI

ABAT

2. Kangã kunĩ nhĩdji nẽ jã, omũj kãm kangã djàkrê nhĩdji mã o ipôk:

KANGÃTI	KANGÃIRE	ROJTOP	KANGÃTO
ABAJKA'ÀK	KANGÃNOTIRE	KUTOJ	ÏRY
ABAT	KANGÃTYKTI	ROTI	KANGÃKÀKRORO

3. Kangã nhĩdji dja ga ipêj:

TÔ KA
NGÃ

BAJ A
'ÀK KA

TYK KA
NGÃ TI

BAT A

ROPKRORI

Bep-i Kayapó

Tedjôre Kayapó

Mě ba nhõ bà kunĩ kôt nẽ ropkrori kumej, mẽ ba nhõ bà kãm nẽ apỹj rop nhĩdji djari nẽ roptykre, ropkrori kumrẽj, ropmoti, mryêti, nẽ kãm apỹj bà kãm mrã kute mry oĩ bĩn nẽ tàp krẽ mã.

Kãm dja Mẽbêngôkre djwý kum uma kãm amĩ ja no tỳj nẽ kàjmã ba ukabêrêdjà jamý dja kàj jamý, katõk jamý nàràkot kruwa jamý, bà kãm o mrã kute o amĩn tàrà kadjy.

1. Mỳj bà kãm nẽ ropkrori kumej?

() bà kati _____

() kapõt _____

() bà kamrêk _____

2. Apỹj nẽ rop nhĩdji djari kam ipêj nẽ karõ nhĩpêj.

3. Djãm mýja tàp nàràkot xêt nẽ ropkrori kute kuru?

4. Mỳj dja mẽ bà kãm mrãj kadjy amý?

NGÔ

Tàkàkhòtìre Kayapó mẽ Bepkruwa Kayapó

Tàkàkhòtìre Kayapó mẽ Bepkruwa Kayapó

Ngô kãm tep nhõ kukràdjà 'ã ujarēj, nẽ kãm arým kumõkraj nẽ ja. Tep 'ã ujarēj kadjy apýj tepdjari: mjêxêt, tepikõt, tepojre, kôrã, tepojti, bàjkàti, kunap, mokokti, tewa, noja, tepkàtìre, tepkànhiiti, tetykti kãm ajte amũ tep òdjwỳ. Tep ja nẽ ngò kãm kumej, apêj kêt kumrēj, ngò kãm nẽ tep ja.

1. Tep ja nhĩdji jarě aje mari kadjy, mẽ kãm INGRĀNYRE kute pĩ'òk ja kãm arěj nẽ kãm kute tep nhĩdji kunĩ mari, nẽ kute obiknoro kêt kadjy:

DJUROROTIRE

TETYKTI

KRĀITI

TEPKWATIRE

KÔRĀ

BUBURE

KRWÛTIRE

TEPKĀTIRE

•Mě àpêj:

1. Tep nhĩdji mã akato kum oj ipôk:

KUJUKUJU

TETYKTI

MOKOKTI

KÔRÃ

KRÃTÛJ

TEPIKÔT

K	U	J	U	K	U	J	U	T
Ô	T	O	P	Y	W	A	P	E
R	A	Û	K	O	M	R	O	T
Ã	M	O	K	O	K	T	I	Y
R	K	R	Ã	T	Û	J	A	K
U	A	Y	G	Ë	O	U	Y	T
T	E	P	I	K	Ô	T	P	I

2. MÛja nhĩdji abẽn wÛrÛ pry:

KUJUKUJU

MOKOKTI

KRÃTÛJ

TETYKTI

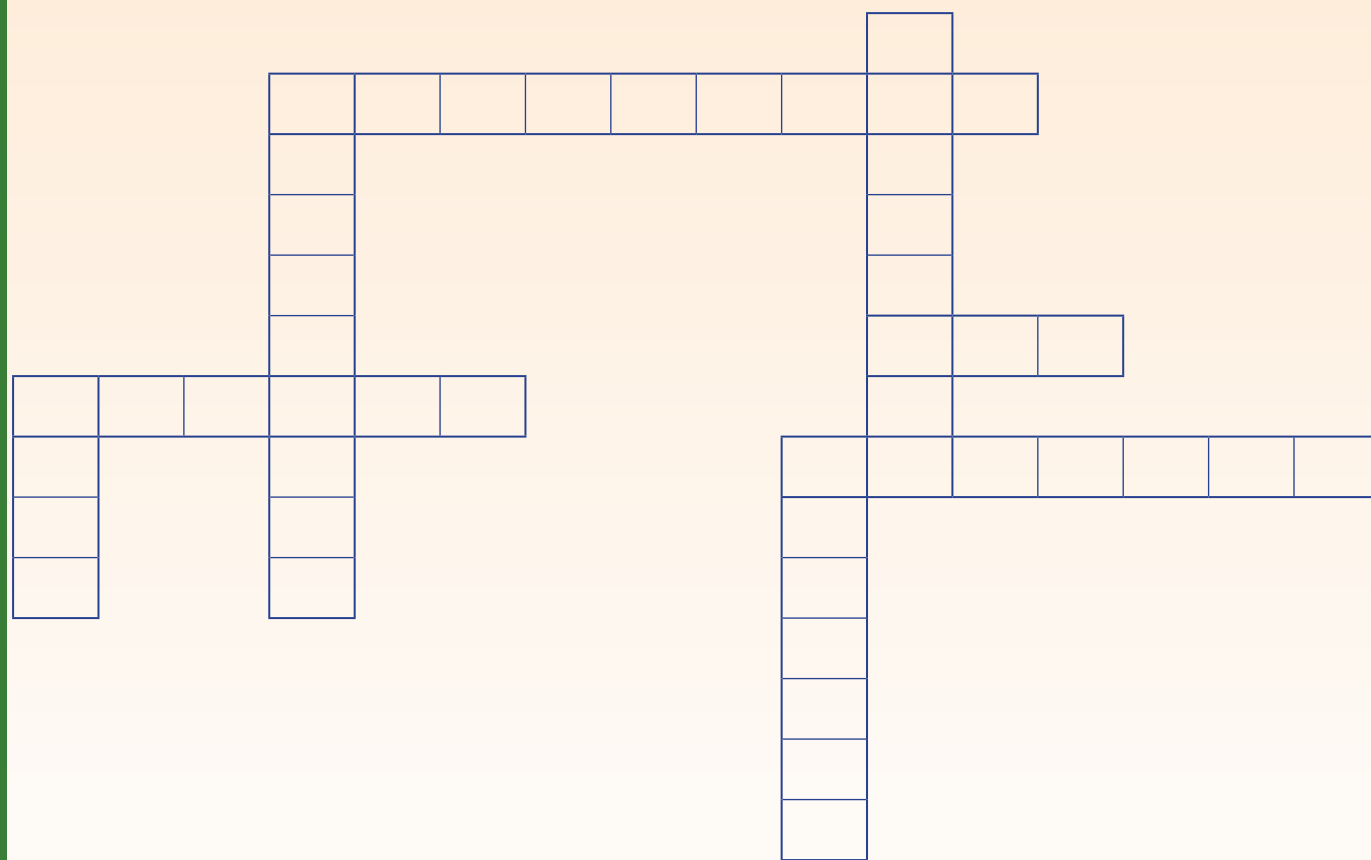
KÔRÃ

TEPIKÔT

3. Tep nhĩdji jabeje kãm anhôrô o tẽ:

	KRÃTÏJ	IBÊ
TETYKTI	TEPKITI	TEPWATIRE
KRWÏTIRE	KÔRÃ	TEPKÃTIRE

TEP 'Ã UJARËJ NË JA

Kãkêt Kayapó mẽ Akranhĩ Kayapó mẽ Bepte Kayapó mẽ

Tep nẽ ngô kãm kumej, ngô o bikẽj kêt kãm nẽ tep krãptĩ nẽ, nhỹm be ngô punu, ngô kãm pidjÿ kãm ne arÿm tep kwÿ raj nẽ ty.

Ngô kãm nẽ tep ba djã kãm õ kwÿkrẽdjã.

Tep bê tepoj mẽ, djuroroti mẽ nẽ kute pidjô kuru. Nhỹm bê tetykti mẽ, korã mẽ, krwÿtire mẽ, bubure mẽ, tepwatire mẽ, bri mẽ nẽ kute tep nhõ mry kuru.

Nhỹm be tep bê ngrõti mẽ, bãjkãti mẽ, krãjkãk mẽ nẽ kute pyka kuru, nẽ kute teprãdjã kuru.

Tep ja nẽ kute kãjmã ngô tãp ba kãm bit kute ngre ja djwÿrÿ. Nhỹm bê ngõngrã kãm nẽ kute ngre ja dwjÿrÿ kêt. Tãm nẽ ja.

Akranhi Kayapó me Kãkêt Kayapó

• Mě àpêj:

1. Mỳj pidjô nê tepojre kute kuru?

2. Mỳj nê tepikôt kute kuru?

3. Mỳj nê krătỳj kute kuru?

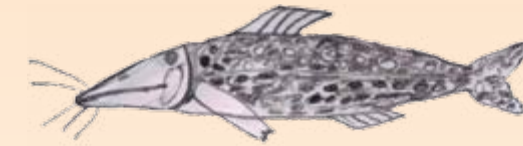
4. Kaj kãm tep nhĩdji mã akato kãm pari bê kaprỳ kãm ipej:

Tep nhĩdji jabeje kum akato ipêj:

5. Abẽn wỳrỳ pry:

TETYKTI

KÔRÃ

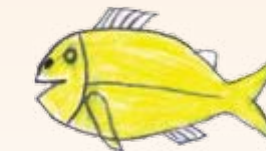
BRI

DJUROROTI

BUBURE

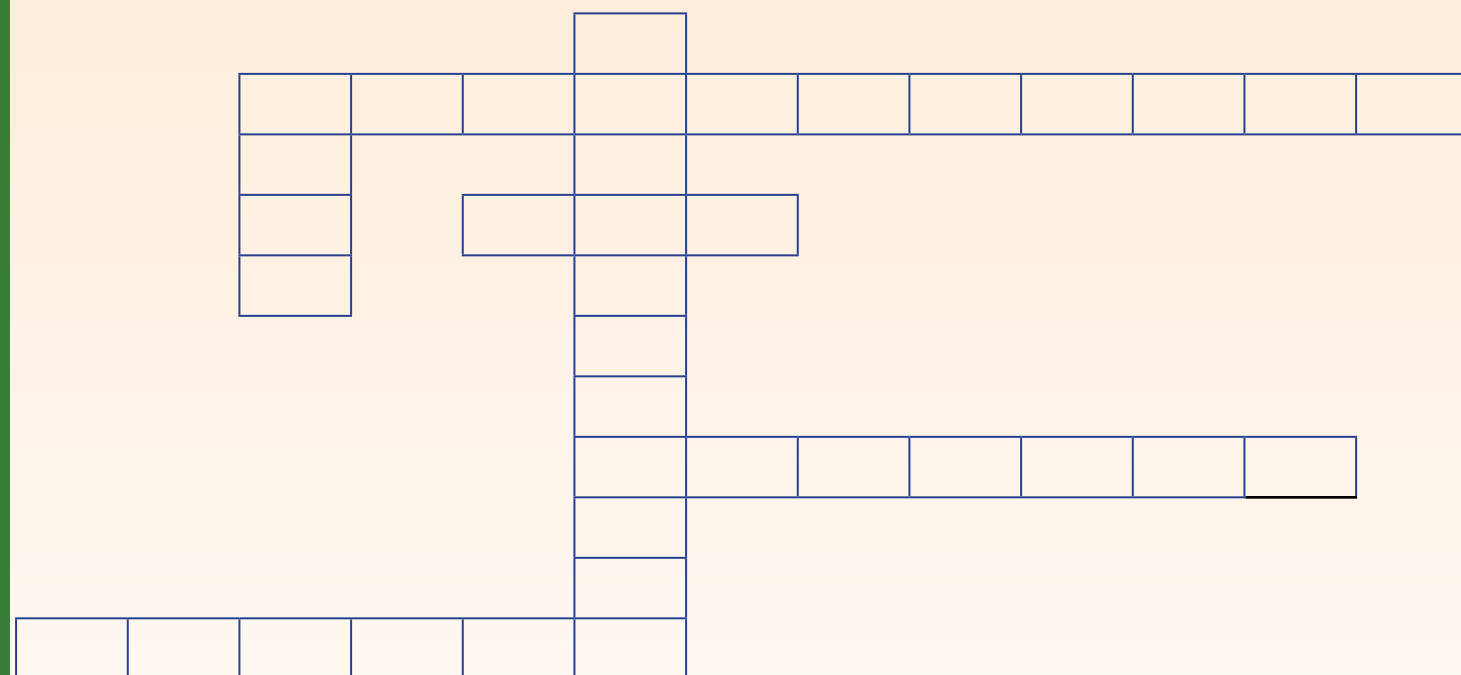
KAMJÖRÖKA'ÄK

6. Tep nhĩdji ně ja:

KÔRÃ BRI BUBURE TETYKTI
KAMJÖRÖKA'ÀK DJUROROTIRE

Idji kute aběn pynãrã ja kôt ipêj:

7. Idji jabeje kum akato:

IBÊ KÔRÃ WAJAPYXÔ BRI WAMRĪ
BUBURE TETYKTI DJUROROTI TEPOJ
KRWÏTIRE KAMJÖRÖKA'ÀK BÀJKÀTIRE NGRÖTI

A	T	K	R	W	Ï	T	I	R	E	T	E	P	O	J	O	T	B	R	I
I	B	À	J	K	À	T	I	R	E	N	T	U	Ë	M	Û	K	'	J	T
T	U	W	A	T	P	N	O	I	M	I	T	U	A	T	U	R	K	U	O
P	B	À	J	D	J	U	R	O	R	O	T	I	R	E	R	W	P	A	W
T	U	M	À	N	T	U	R	I	W	R	X	B	P	T	O	Ï	A	M	A
À	R	P	U	N	G	R	Ö	T	I	A	P	Ê	X	Y	T	I	A	T	M
P	E	A	T	P	O	G	R	Y	M	K	Ô	R	Ã	K	'	I	X	O	R
K	A	M	J	Ö	R	Ö	K	A	'	À	K	P	Y	T	O	R	A	P	Ï
X	E	M	I	W	A	J	A	P	Y	X	Ô	M	I	I	R	E	N	E	P

8. Mỳja nhĩdji jarěj ijukri idji mã oj ipôk.

Mỳj mry nẽ pyka kãm ba?

KUKRYT KÔRÃ KRÃTÝJ BRI TÔNTI
KAPRÃN DJUROROTIRE KUKÔJRE ROPKRORI
TEPIKÔT KRWÝTKAMRÊK WAKÕRE MÀT

9. Mỳj tep nẽ kute pidjô kuru?

10. Mỳj tep nẽ kute tep nhõ mry kuru?

11. Ja kãm dja ga tep kute pidjô kuru idji nhipêj nẽ, tep kute õ mry kuru idji nhipêj kadjy nẽ kaprỳ ja:

Tep kute pidjô kuru	Tep kute tep nhõ mry kuru

TEPÔJRE KORÃ TEPKÏTI DJUROROTIRE
TEPIKÔT TETYKTI TEPKÀTINGYRE
IBÊ TEPKÀTIRE KRWÝTIRE TEPWATIRE

PYKATINGRÀ

Ngônhkamry Kayapó mẽ Nhàkôrô Kayapó mẽ

Ngônhkamry Kayapó

Ngôngrà mrāj kām nẽ arým pykatingrà apôj, nẽ ngô nhipôkri apôj nẽ krĩ, nhỹm rônkrãti amajkrut nẽ 'ã dja, amẽ 'ô mej kumrěj nẽ dja. Nhỹm pykati djwỳ mej kumrěj nẽ, nhỹm kãm 'ã krătỳj mẽ ã'ãti 'ã ariba.

Pykati kãm nẽ krătỳj ngre jajuwa, mỳj nẽ ngre jadjwỳrỳ o? Nãm kum kre kãm ngre axidjuwa, kãm 'ã amĩ, nhỹm mẽ kwỳ bit kruwa oba obôj nẽ kuku, nhỹm kwỳ arek pykati

kãm krĩ pôt nẽ, nhỹm kwỳ kôk kuku, nhỹm kãm kwỳ arek krĩ pôt nẽ, kãm ngôj mã mrã noj nẽ kãm abatàj nẽ.

Ã'ãti djwỳ nẽ pykati kãm ngre jajuwa, nẽ kãm 'ã notỳj nẽ, mã 'ã kajkep nhỹm kãm arým nopôt nẽ, nhỹm kãm mã kôt ajkame, anodja nhỹm tỳrỳ mej nẽ abatàj ijukri, kãm arým nã mã ire kãm arým apỳj to mrã.

1. Mỳja nhĩdji o bikjêrê:

KRĂTỖJ - KRĂ - TỖJ

Ã'ÃE -

PYKATINGRÀ -

RÔNKRĂTI -

KRWỖTKAMRÊK -

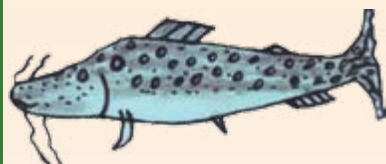
2. Tep nhĩdji dja ga kôt ipêj:

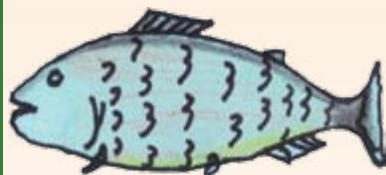
U B R E B U

Ĩ W Ā R M

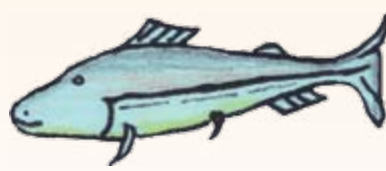
Ô K Ā R

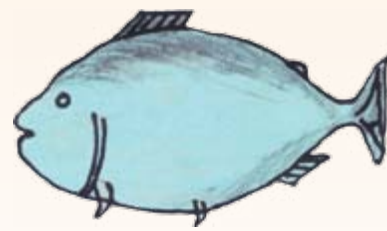
T P E I T Ā
K R E

B _ _ _

I _ _ _

T _ _ _ _ _

Mě ibêngôkre nhõ pyka karõ

Ijõ Kayapó mẽ Djwxyt Kayapó

Mě ibêngôkre nẽ ba mẽ ikumrěj pyka ja kãm ari ba tũm, idjumari mejtire nẽ ari ba, nhỹm kãm kubẽ mẽ ba wỳrỳ kato, kãm mẽ ba bêngôkre kwỳ nhĩmej nẽ.

Akati ja kãm nẽ kuběkryte kẽnkarỳrỳ prãm je, pyka prãm je, pi'õ prãm je, pĩ prãm je, tep prãm je, ngjêj prãm rã'ã, kãm nẽ mẽ ba nhõ pyka karõ ja. Arỳm ngrire nẽ nõ, nhỹm kãm kubẽ ajte kute mẽ ba bê kunĩ amỳj prãm.

Kute pyka 'ã mẽ ba kãm ingrãnyre kangõj rã'ã, tãm nẽ ja.

Ijõ Kayapó

Měbêngôkre nhõ pyka karõ

Bekó Kayapó mẽ Beppydji Kayapó mẽ

Měbêngôkre nẽ mẽ kumrěj pyka ja kãm ari ba o kutewa, umari mejtire nẽ ari ba. Nhỹm kãm kubẽ mẽ ÿrÿ bõj nẽ, arÿm abẽno kurêdjwÿj mã kraj, nẽ kãm abẽn o kurêdjwÿj nẽ.

Nhỹm kãm Měbêngôkre amĩpãj kubẽ pa, nãm 'ã mẽ aktã abẽno anẽ. Nhỹm kãm arÿm kubẽ amrẽ mẽ ba nhĩgêt mẽ, mẽ ba kwatyj kuja êk omõ, nhỹm kãm mẽ bãy tan kãm arÿm ajmã. Kãm arÿm apÿj ba. Ja kãm nẽ arÿm kubẽ apÿj mẽ mã pyka rê, nhỹm mẽ kãm krĩ. Kãm nẽ akati ja kãm apÿj Měbêngôkre badjari õ pyka arÿm kryre, nhỹm mẽ kãm ariba.

Ajte akati ja kãm kubẽ kute mẽ o tẽm rã'ã. Pyka mẽ nõ mẽ krytkarÿrÿ mẽ mÿja õ mẽ 'ã. Amej 'õ kãm dja ba mẽ kubẽ mã mẽ inhõ kukràdjã bẽ, gẽ kubẽ kute mẽ ikabẽ kõt mẽ ipumũ mẽ jã pija'am kadjy ije ikabẽn mari tÿj nẽ o ije amĩ pytàrà kadjy. Tãm nẽ ja.

Ijõ Kayapó

Kubě kute mẽ ba bêngôkre òrò bôj o kutewa 'ã ujarěj nẽ ja

Bepkororoti Kayapó

Amrě bê nẽ mẽ bêngôkre pyka kãm ariba o kutewa apêjti kãm nẽ mẽ ariba, nhỹm kãm arým kubě arým mẽ òrò bôj. Nhỹm kãm Měbêngôkre kubě pymaje prôt nẽ, nhỹm mẽ kãm mẽkwỳ o rôrôk nẽ mẽ o wajkě, nãm mẽ mẽmy mãn àpêj 'ã apnê, nhỹm mẽ apêj kajgo. Be, mẽbêngôkre pyka kãm mẽ ariba kajgo, nhỹm kubě arým Měbêngôkre bê pyka kãm krytkarỳrỳ, pĩkamrêkti mẽ, nhỹm mẽ pãj mẽ mã, kàdjàkêj mẽ, mẽkrajka mẽ, kàj mẽ, mẽ inokà mẽ. Be, pyka kãm mỳja ja nẽ kubě mẽ ba bêngôkre bê o kato.

Akànhĩkjê mã nẽ kubě kěn ja owa apôj, kà kãm nẽ mẽ kubě kà jaka mã kungã.

Be, akati ja kãm kuběkryte kute pyka 'ã mẽ ba kangõj rã'ã ja pumũ.

• Mě àpêj:

1. Nhỹj nẽ amrěbê gwajba kukamãre aribadjà ja?

2. Mỳj nẽ kubě Měbêngôkre o? Goja 'ã ajarě.

3. Mỳj nẽ mẽ pyka kãm mẽ bê o kato?

4. Mỳj o nẽ mẽ mẽ mã àpêj opãj?

KRĪ

Bepry Kayapó me Mätmare Kayapó

Bepry Kayapó me Mätmare Kayapó

Amrêbê nê Mëbêngôkre ari krĭ nhĭdji bê Pykatôti kãm ba, kãm arÿm ijukri amrê y kãm pykaja kunĭ kôt krĭ nhĭpêj nê, kãm arÿm ari ba kãm nê krĭ nhĭdji ja:

KUBĚNKRĀKĚJ
GOROTIRE
ÀUKRE
KIKRETŪM
MÔJKÀRÀKÔ
KÔKRAJMORO
PYKARĀRĀKRE
KRĀJ' ĀPARĪ
KÔKÔKU' ÊDJÀ
TEKREJARÔTIRE
KAPRĀNKRERE
KRĪNY
PYKATÔ
NGÔMEJTI
KRĀJKRÔ

TUREDJĀM
KRĚMAJTI
RIKARO
KAWATIRE
KĚNDJAM
PI' ÔKROTİKÔ
APĚJTI
KRUWANHŌNGÔ
MOTUKÔRE
PYKATUM
MOJDJĀM
PI'ÔKROTİKÔ
RŌNKÔRE
PYKAKÿTI
KĚNDJĚRĚKRĀ

1. Ja kãm dja ga arÿm anhô krĭ nhĭdji bit ipêj:

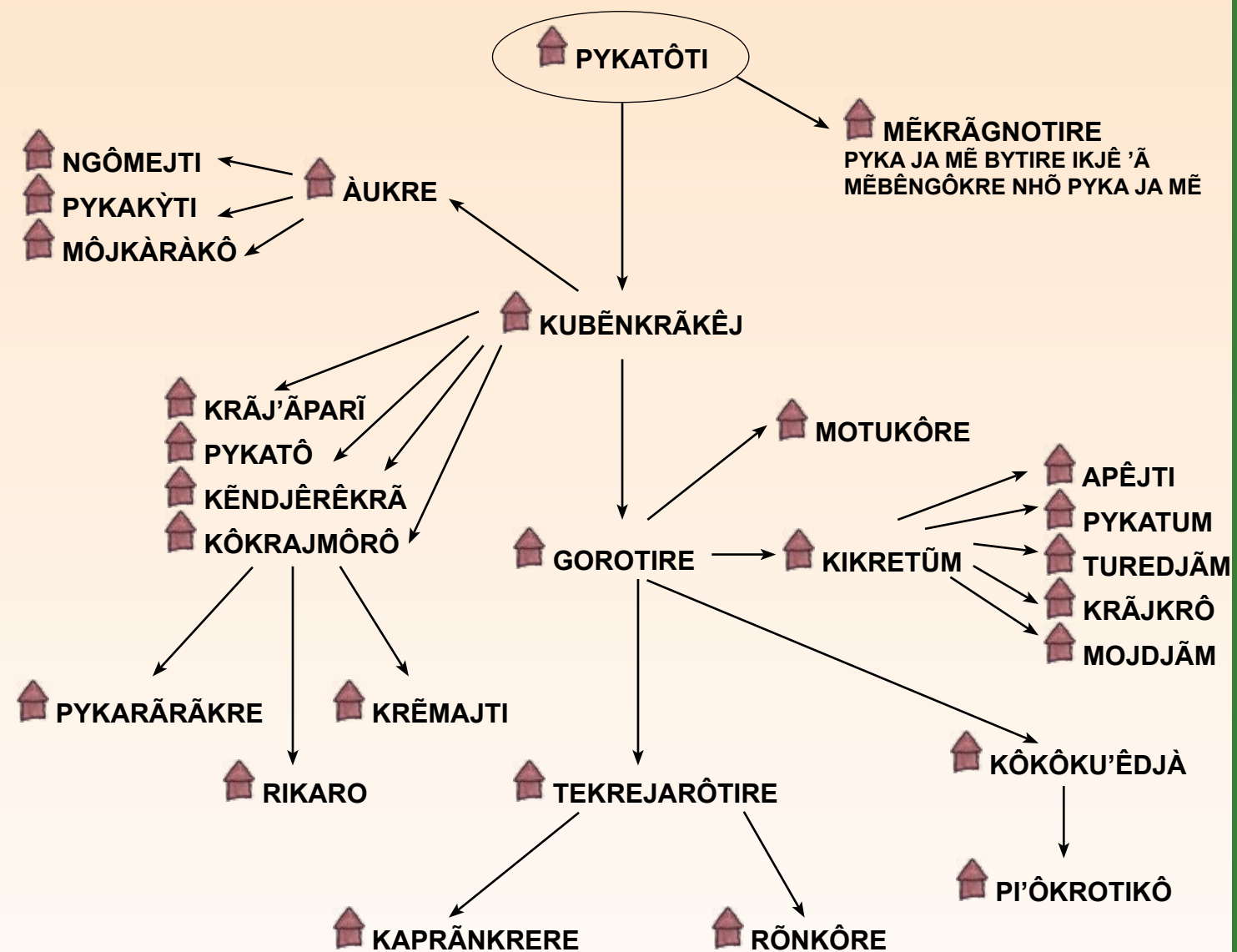
2. Mÿj krĭ nê P o bit idji kraj?

3. Mỳj krĩ ně K o bit idji kraj?

4. Mỳj krĩ ně T o bit idji kraj?

5. Mỳj krĩ ně G o bit idji kraj?

6. Mỳj krĩ ně R o bit idji kraj?

7. Ja kãm dja ga arým kumo ka'ê adjwÿj bê krĩ nhĩdji jabej kum o ipôk:

KUBËNKRĂKËJ GOROTIRE ÀUKRE KIKRETÛM KAWATIRE KËNDJAM

MÔJKÀRÀKÔ KÔKRAJMÔRÔ PYKARĂRĂKRE KRĂJ'ĂPARĪ

KÔKÔKU'ËDJÀ TEKREJAROTIRE

K	K	G	O	R	O	T	I	R	E	K	A	T
A	Ô	M	P	I	À	U	K	R	E	U	T	X
W	K	Ô	I	R	E	M	N	U	P	B	I	U
A	Ô	J	K	R	E	T	U	M	B	Ë	A	B
T	K	K	I	E	M	K	U	À	R	K	T	U
I	U	À	K	I	J	Ë	H	O	M	R	I	À
R	'	R	R	O	E	N	T	U	R	Ă	N	E
E	Ê	À	E	M	G	D	I	P	Y	K	U	Y
A	D	K	T	U	A	J	M	O	N	Ê	M	E
T	J	Ô	Û	M	T	A	I	U	Y	J	Y	I
G	À	T	M	R	A	M	O	J	E	R	U	T
P	Y	K	A	R	Ă	R	Ă	K	R	E	A	X
A	K	Ô	K	R	A	J	M	Ô	R	Ô	T	N
K	R	Ă	J	'	Ă	P	A	R	Ī	'	P	I
T	E	K	R	E	J	A	R	O	T	I	R	E

8. Ja kãm dja ga mÿja karõ nhĩdji ÿrÿ pry:

KAWA

KAPÖDJÀ

KÀJKRĂKÔ

KÔTYK

KRĪ

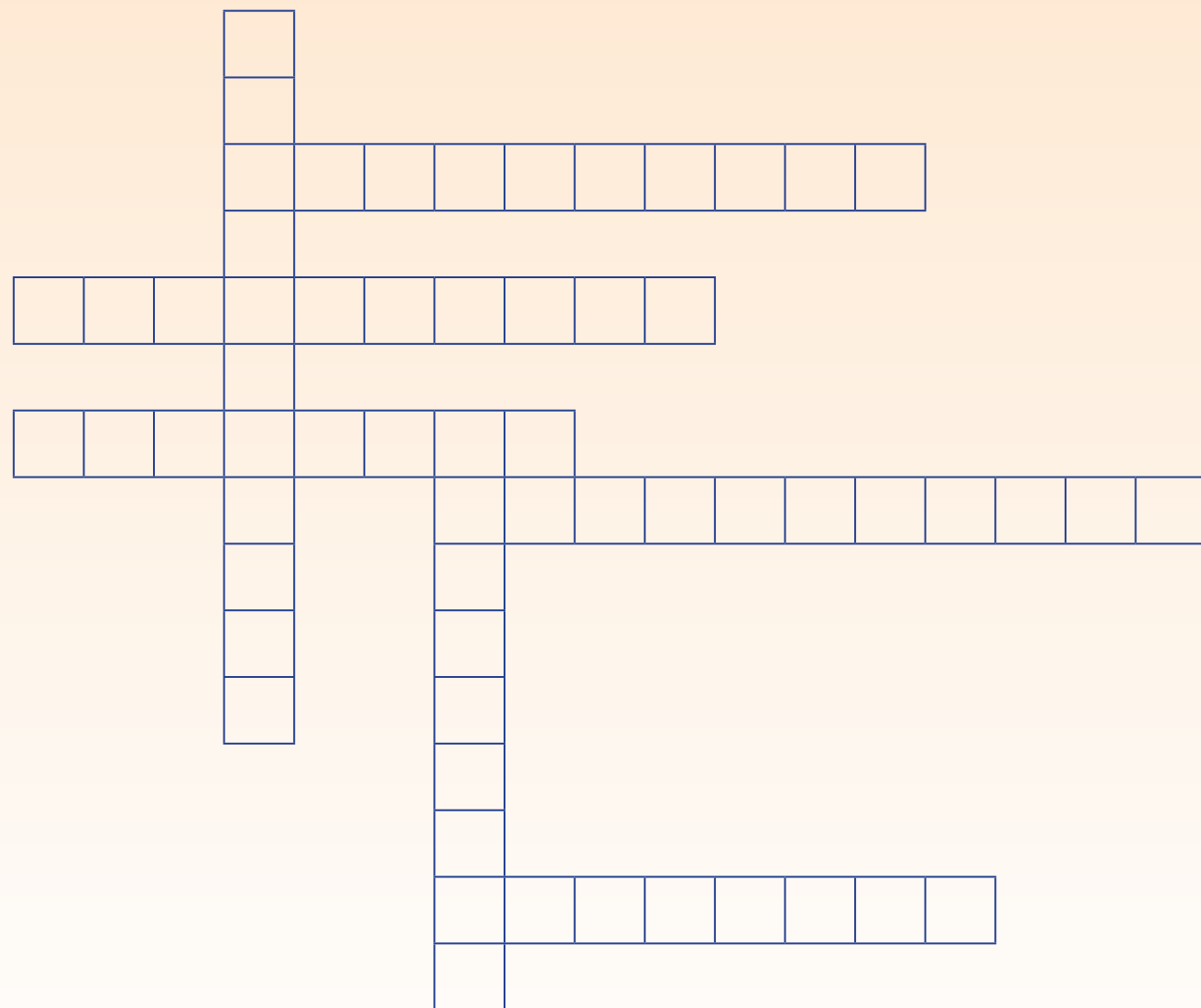
KÂJDJWAKAJGO

9. Ja kãm d ja ga kumo ka'ê ja kadjwỳjbê krĩ nhĩdji ja nhĩpêj:

KUBĚNKRĀKĚJ KIKRETŪM MÔJKÀRÀKÔ

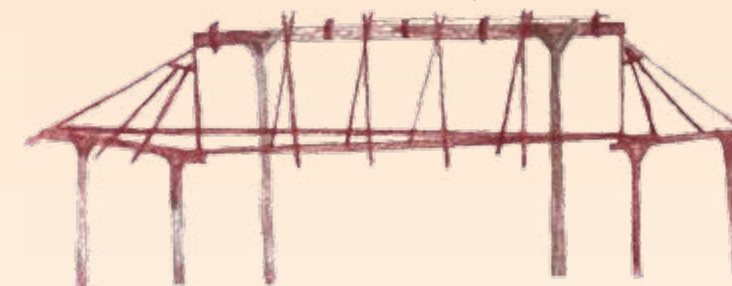
KÔKRAJMÔRÔ PYKARĀRĀKRE KÔKÔKU'ĒDJÀ KAWATIRE

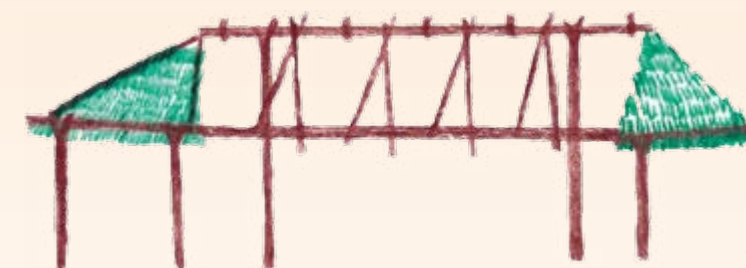
KIKRE

Bekó Kayapó

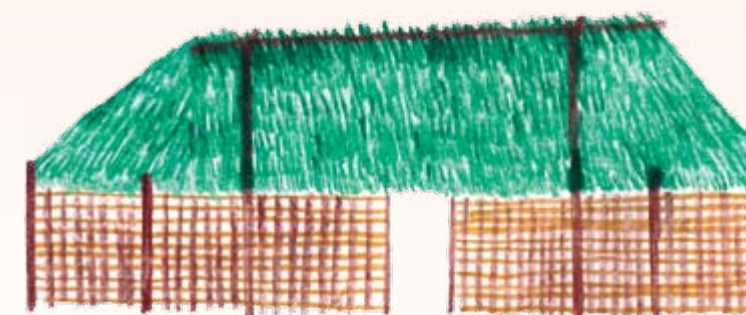
Kikre 'ã irõj

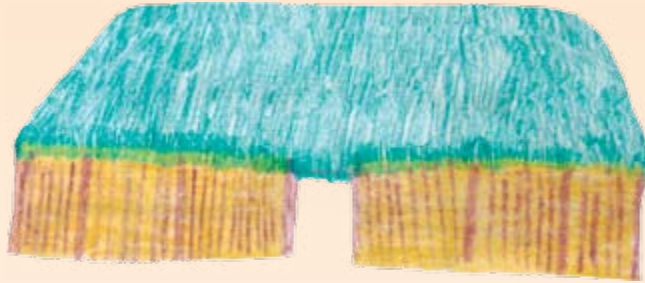
Kam atãri anhà nhĩpêj

Ně kãm kàjmã ĩ djwỳ nhĩpêj

Kãm ĩ kunĩ ojnore, kãm arým kãm krĩ

Amrẽ nẽ gwajba nhĩngêt, mẽ gwajba kwatỳj, bà kãm bit ba, y ba adjôrere o ba, kãm kikre 'ã irõj o ba, kãm arým õn djà ja kabi, kãm arým amĩm kikre jã mã kato, arým gwajba kwatỳj mã ipêj nẽ, kãm arým ari kãm krĩ. Tãm nẽ ja.

1. Ja kãm dja gari arým kikre karõ nhĩpêj nẽ kãm karõ prĩ nẽ o'y mej nẽ, nhym kute ĩdwỳj pyræk.

2. Ja kãm dja gari arým gwajba nhõ kikre kadjy kukràdjà nhĩdji nhĩpêj.

3. Ja kãm dja ga ari arým no'òk ja pumũ nhỹj ja nẽ kòt kãm arým pry kaprỳ ja kãm anhò:

WÒTI	BÀNHÕRÕ	PARITEKRÃT	
BÒ	PIJÊ	PARIPRÊK	KAMÊRÊ'Ò

- _____ o nẽ mẽ kikre apre.
_____ o nẽ mẽ kikre nhimõk pynê.
_____ o nẽ mẽ kikre mã adjwỳ.
_____ o nẽ mẽ kikre kraj mã umjỳ.
_____ o nẽ mẽ kikre à abà.
_____ o nẽ mẽ kikre mã kumo krã umjỳ.
_____ o nẽ mẽ kikre nhĩpêj.

4. Ja kãm dja ga ari kikre nhõ kukràdjà bit mã o ipòk nẽ:

NGÒ	BANHÕRÕ	MÀTKÀ	BÒ	PIJÊ
NGÒKÕN	PRY	WÒTI	MÀT	
PARIPRÊK	PARIKRÃT	PARIMOKRÃ		

5. Abên wÿrÿ pry:

BÔ

BÀNHÖRÖ

PO'Ê

KA'Y

NGY

6. Prÿ ne omÿ kãm arÿm kãm anhô ã akre kôt, dja ga ari kãm ipêj nê:

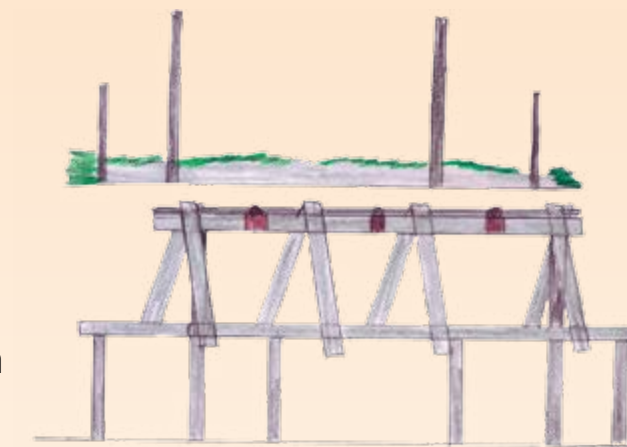
- 1- NGÖJKRÃ 2- PIDJÔ 3- TEP 4- KIKRE 5- PI'ÔK NO'ÔK DJÀ

NGÀ

Kamrôre Kayapó

Kumrêj nê arÿm ngà kadjy pÿ jabeje nê mẽ pari kumrêj o kato. Kãm itepã parikrât jabeje adjwÿ obôj, nê kãm arÿm pijê obôj. Kãm arÿm bànhörö djwÿ jabeje, nê adjwÿ obôj, nê kãm arÿm ngà nhÿpêj pa.

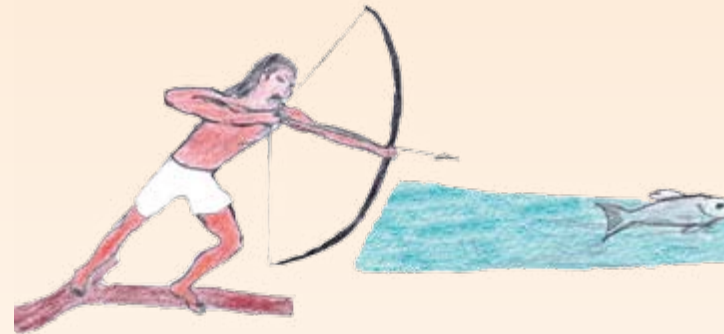
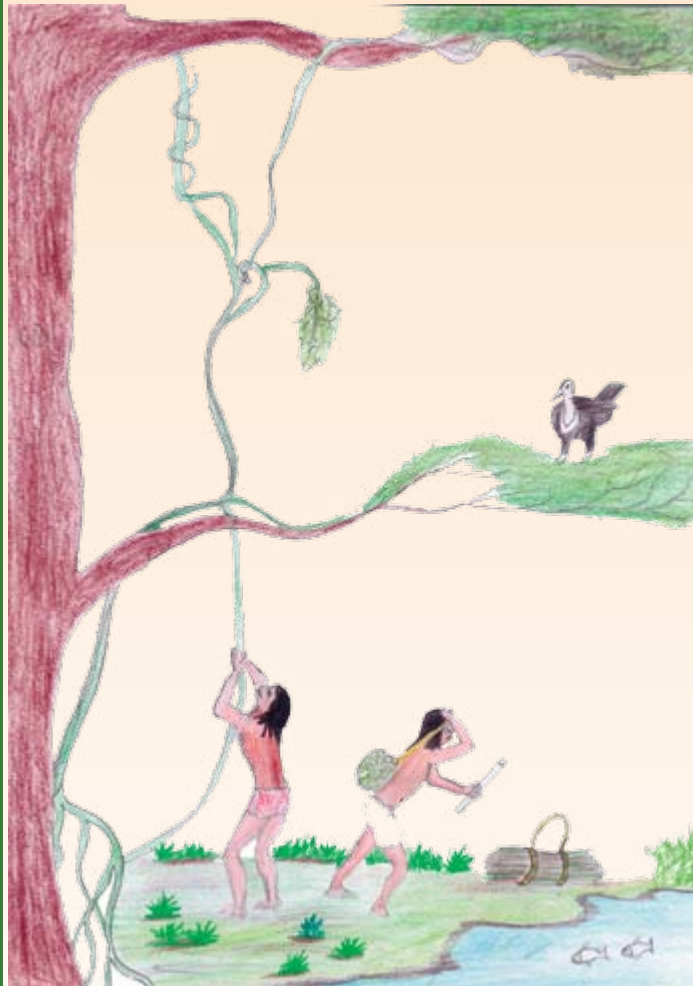
Berê Kayapó

1. Mÿj kumrê nê ngà kadjy abeje mÿja nhÿdji nhipêj:

2. Mÿj kadjy nê mẽ ngà nhÿpêj?

NGÔRE PAKRAJ

Bàti Kayapó mẽ Kókôkriti Kayapó

Nhỹm mẽ akrôre nhimrõ pre arỹm kutu otẽ nẽ ngônokà ã kudji, arỹm ô rwỳ arỹm tatak, nhỹm arỹm ngôkakraỹk nhỹm mẽ arỹm kadjy djudjẽ me kruwa jamy arỹm õ tep djà nhuwa.

Abẽn wỳrỳ pry:

AKRÔRE

TEKREKÀJRE

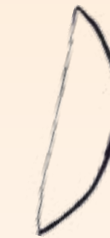
MỄBÊNGÔKRE

DJUDJÊ

NGÔ

KRUWA

TEP

• Mě àpêj:

1. Mỳj akrôre nẽ mẽ o ngô ka'ô?

2. Mỳj nẽ mẽ arỳm ngôka'ôj nhjukri nẽ?

3. Mỳj nẽ mẽ abẽ mã nẽ?

KRUWA

Tàkàktỳx Kayapó

KRUWA IPRATÕ

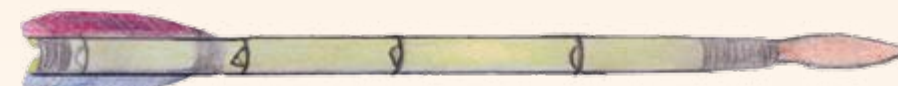
BYRI

KAGOT

MJÊXÊT PÊRÊY

PO

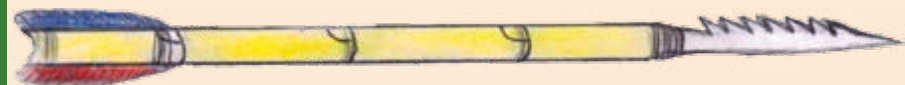
MRY'I NHĪKOP

KRUWA NOTYK

KÀJXO PO

KÝJÝ

KÀJKÝ

KRUWANO KAJGO

Kruwa òrò nê ba mê iba akà pre o ba o bôj nê kupô, nê kunhũ, nhỹm ngrà, nhỹm kãm mê arým o mrã ngà bê kum kuto ã kakêj nhijukri imrô, kãm no jangija nê kwý kãm mry'i jangija, mjêxêt pêrêy jangija, nê kãm po jangija. Be, nãm 'ã mê kruwa nhimrô o ãne.

Nãm bãm mê kruwa jangêj kadjy bàjkà mê, imrô kadjy mât jara mê 'ãkajby kadjy kadjàt mê 'ã kadjy kukràdjà jamýj o ãne, kãm arým o kruwa nhĩpêj nê.

• Mê àpêj:

1. Mýj nê mê kruwa o?

2. Mýj o nê mê kruwa nhĩmrô?

3. Mýj o nê mê kruwa 'ã kajpre?

4. Kruwa idji nhĩpêj:

Ngônhamry Kayapó

5. Kruwa karõ pumũ idji ÿrÿ pry:

MJÊXÊT PERÊY

PO

KRUWANO

MRY'I

DJUDJÊ

Tàkàktÿx Kayapó mẽ Ngõnhkamry Kayapó mẽ

Ngõnhkamry Kayapó

Apÿj nẽ djudjê idji djari nãm mẽ wõti mã kukà kokjê nẽ o djudjê nhĩpêj, nẽ djudjê tyk mã kukà kokjê nẽ o djudjê nhĩpêj, nẽ djudjê kamrêk mã kukà kokjê o djudjê nhĩpêj. Be, pĩ ja o nẽ mẽ djudjê nhĩpêj o ba. Pĩ bê ture mã nẽ mẽ djudjê kamrêk anẽ.

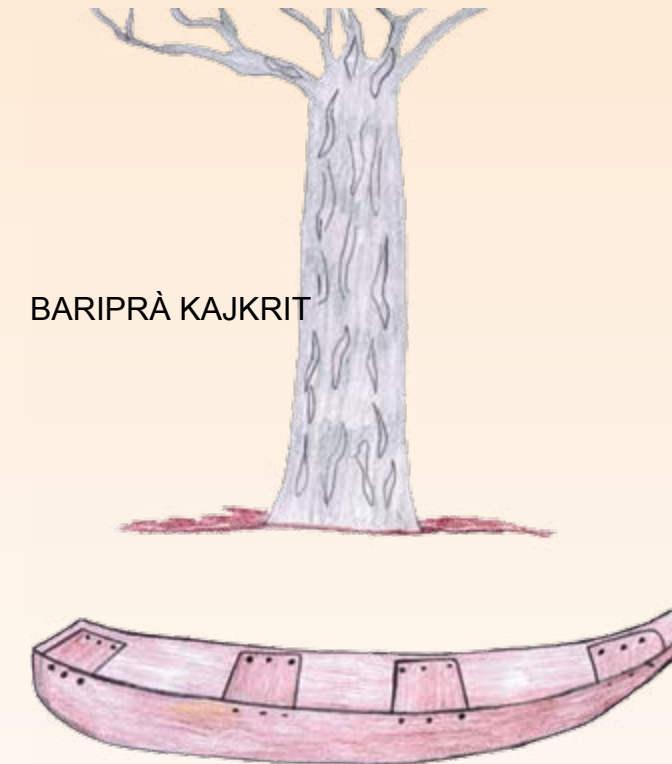
Nãm mẽ o ba o bôj nẽ kãm ngà bê kêj o ku'ê. Kãm kêj pa kãm arým kadjy pĩ bê atwỳrỳ mã mẽ kute djudjê djê jarěj ja ỳrỳ tẽ kadjô, òrô nhĩte o bôj nẽ ngô kãm kudji, nhỹm 'ã akati nhỹm òrô 'ã kurwỳ kaba o bôj nẽ aringro mã kurẽ nhỹm ngrà, nhỹm kãm mẽ kabô kumrěj nẽ kãm arým ijukri owatĩn kãm arým o djudjê janhô.

Nẽ kãm kadjy kruwa jamỳ kãm o mry mẽ tep mẽ àk mẽ kupa. Be, amrêbê mẽ idjaparidjà nẽ ja. Djudjê 'ã ujarěj nẽ ja. Tam nẽ ja.

1. Mỳj pĩ o nẽ mẽ djudjê nhĩpêj o ba? Dja ga pĩ karô nhĩpêj nẽ o y.

KÀ

Tàkàktỳx Kayapó mẽ Berê Kayapó mẽ

BARIPRÀ KAJKRIT

Berê Kayapó

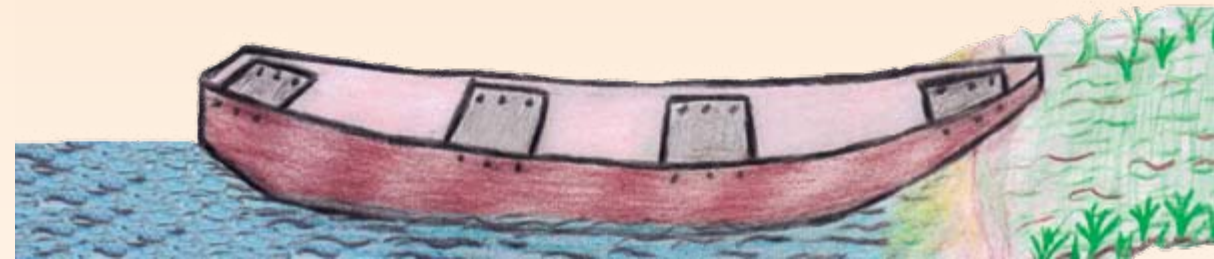
Kumrěj nẽ mẽ pĩ tỳj jabeje tẽ, kum kato, kãm kum kukà. Nẽ 'ã akre krãta, kãm krãkà'ã aka kumrěj kaba. Nẽ kãm arým kadjwỳjbê kamrêk, nàrà kadjwỳj kakrãtyk nhĩpêj nẽ, kre kãm kwy rẽ. Kãm ijukri kadjy pĩngrà o watop nẽ o bôj nẽ. Kãm tumỳrỳ bê kumẽ paribê kuto, nhỹm kangro, nẽ kãm ajte akubyt ò kre o kumẽ, kãm arým pôt nẽ kre kãm prà bê, arým 'ã mẽkrĩdjà jadjuwa kãm arým ngôjma kumẽ.

Nãm mẽ pĩkàjapot o kà, bajkàngrãngrã o kà, baripràkajkrit o kà, kukôjrê jamak o kà, pĩdjỳkti o kà, bàdjum o kà nẽ pĩkàmêti o kà.

Be, pĩ nhĩdji ja o nẽ mẽ kà nhĩpêj o ba.

Kà 'ã ujarěj nẽ ja. Tãm nẽ ja.

• Pī idji:

1. PĪKÀJAPOT
2. BÀJKÀNGRĀNGRĀ
3. BÀRIPRÀKAJKRIT
4. KUKÔJREJAMAK
5. KUBĚKÀ
6. PĪDJÏKTI
7. PRĪNKÀTI
8. BÀDJÏM
9. PĪKÀMEJTI

1. Mÿja nhĭdji abĕn wÿrÿ pry:

NGÔ

KÀPO

KÀ

KÀJKRĀKÔ

TEP

2. Mýja nhĩdji jabeje kum akato kum oj ipôk

KÀ KÀPO BARIPRÀ KAJKRIT PĪPANHÊK
 NGÔ PĪDJÏKTI BÀDJUM PĪKÂMÊTI

À	E	P	Ī	K	À	M	Ê	T	I	P	Y	Ï	A
K	À	P	O	D	J	J	W	X	K	À	T	T	P
R	A	E	P	Ī	D	J	Ï	K	T	I	T	J	I
I	X	X	B	B	K	M	K	I	I	T	R	A	P
B	A	R	I	P	R	À	K	A	J	K	R	I	T
G	D	K	I	R	B	Ī	U	N	E	E	O	Õ	Ô
G	J	I	P	Ī	P	A	N	H	Ê	K	J	R	O
M	M	G	Y	A	K	Y	R	B	À	D	J	U	M
N	G	Ô	I	P	À	A	K	E	J	N	R	I	T

ApÏj mẽ'ôk nhĩdji 'ã ujarẽj

Bepgogoti Kayapó mẽ Bepitá Kayapó mẽ Piôti Kayapó

PYKA KÂM MEJ'Ê

ApÏj mẽ'ôk nhĩdji djari nẽ mẽ kute toro kadjy kute 'ã amĩ jôk. Mẽ'ôk nhĩdji nẽ ja: kaprãn ôk, mẽ'ãna mẽ, àkre'ôk mẽ ibê, pàtjarapê, ngôkôntire ôk, pyka kãm mej'ê.

Mẽ'ôk ja 'ã nẽ mẽ mẽtoro kadjy 'ã amĩ jôk o ba.

Nãm mẽmy toro kadjy àkre ôk 'ã kute amĩ jôk. Nhỹm mẽnire toro kadjy kute kwÏky 'ã bit amĩ jôk, nhỹm mẽkwÏ ikra 'ã kute aminhibê.

• Mẽ àpêj:

1. MÏj mẽ'ôk ã nẽ mẽmy bit kute amĩ jôk?

2. Mỳj mẽ'òk 'ã nễ mẽnìre bit kute amĩ jòk?

3. Mỳj mẽ'òk ã nễ mẽ kunĩ amĩ jòk o ba, mẽpìre mẽ, mẽ abatàj mẽ?

4. Mỳj nễ mẽ owakà o'amĩ jòk o ba?

5. Mễ'òk nhĩdji pumũ kãm ìyỳ pry:

MỄ'ÃNAMỄ

PYKA KÃM MEJ'Ễ

MỄKRORITI

UBỖP KÃM MỄ UMJỠRỠ

NGÔKONTIRE'ÔK

ÀKRE'ÔK

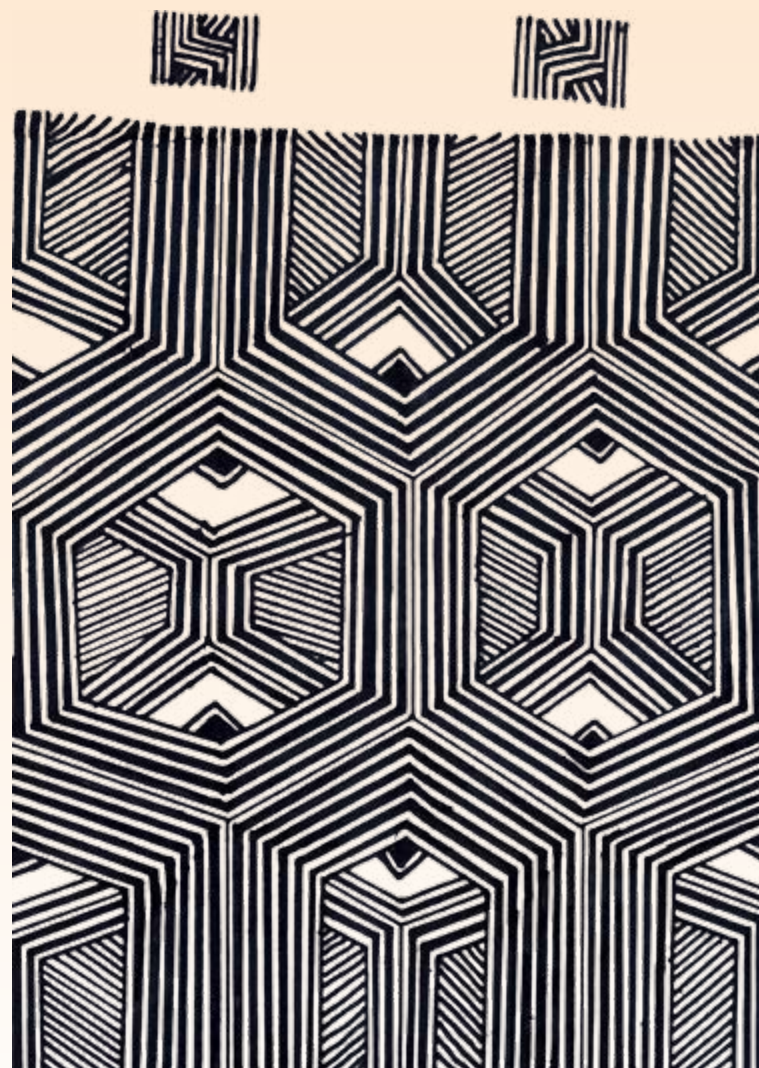

MỄIBỄ

KAPRĀN 'ÔK NĚ JA

Nhàkôrô Kayapó

Kaprãn 'ôk nĚ ja. MĚ abatàj mĚ, mĚprĩre mĚ nĚ mĚ 'ã amĩ jôk. Tu mĚ kunĩ nĚ mĚ 'ã amĩ jôk. MĚnĩre bit nĚ mĚ kute kwỳky 'ã kute o mĚ'ôk. Ja nĚ kubê amrĕbê mĚ'ôk tũm nãm mĚ'ã mĚ'ôk o anĚ o mĚmajtĕk.

MRÔTI

Nhàkôrô Kayapó

Mrôti o nĚ mĚ mĚtoro kadjy amĩ jôk nĚ amĩ o kra 'ôk nĚ abatàj djwỳ o amĩ jôk nĚ, nĚ kwỳky kadjô prĩ nĚ omej nĚ kãm arỳm ã amĩ jôk okrĩ. MĚprĩre mĚ, mĚ abatàj, mĚkunĩ nĚ mĚ o amĩ jôk o 'ã amĩ jôk nĚ o amĩjo djuwa mej. Mrôti mĚ kwỳky mĚ py mĚ bariprà mĚ.

- **MĚ àpĕj:**

1. Dja gari mĚmajtĕk nhĩpĕj

2. Dja gari apỳj mē'ôk djari ipêj.

3. Mỳj mē nē mē mrôti owakà?

4. Mỳj o nē mē amĩ jôk?

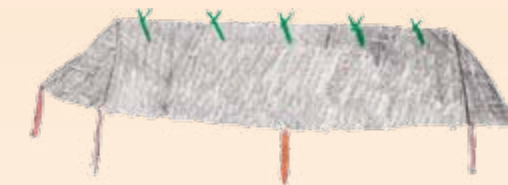
TÀKÀK

Tapiêt Kayapó mē Jêk Kayapó mē Boti Kayapó mē

Mêtoro nhõ kukràdjà 'ã ujarēj

Amej kraj kãm nē mē toro kadjy ngà bê abên mari o krĩ, nhỹm kãm mē kwỳ Tàkàk kam reremej ja, arỳm kanikwỳj mã kabē, nhỹm arỳm amĩmari kumrēj, nhỹm kam amykry, nhỹm mē arỳm ngà bê amĩ krãdjê o kumej, kãm mē yrỳ ba mē a djuwa, nhỹm kãm akamàt.

Nhỹm arỳm kra'ã kràpdjwỳ rē, nhỹm kãm mē arỳm amykry kunĩkôt Tàkàk 'ã toro o ku'ê, nhỹm mē kràpdjwỳ djwỳ amykry kunĩ kôt kràpdjwỳ o ku'ê, nãm 'ã mêtoro bê Tàkàk kãm mē kukràdjà anē.

Tapiêt Kayapó mē Jêk Kayapó

• Mě àpêj:

1. Mỳja nhĩdji abẽn wỳrỳ prỳ kadjy:

MỄ PA KÃM MÀT JAMY

BỄM NHĨKREKAKÔ

MỄ TE KÃM PRĨN KÀ

MỄ ÀKÀ

MỄ PADJÊ

• Mễtoro nhỗ kukràdjà jabeje ja kãm anhỗ:

1. Mỳj nễ mễtoro ja kãm nễ?

2. Mỳj nễ mễ akati kunĩ kôt nễ?

3. Mỳj nễ mễ amykry kunĩ kôt nễ?

BÔ

Tàkàkdjam Kayapó

Tàkàkdjam Kayapó

1. Mýja karõ ýrý pry:

KUKÔJRE

KUBYT

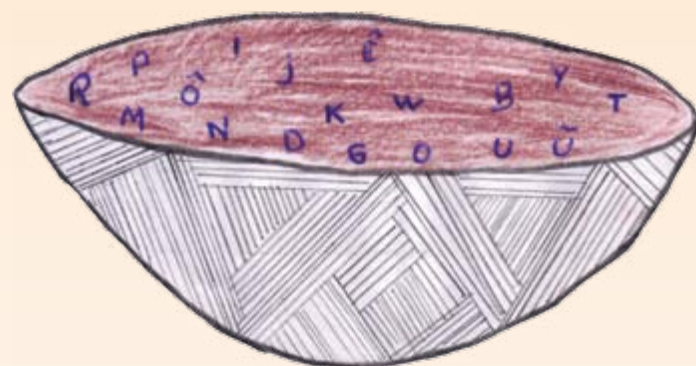
BÔ

Mëtoro bê mëmy bijòk kãm mëkrareremej mã bô nhípêj, nê kãm mëreremejdjwýj o apôj, nê kãm arým kãm toro krí nhým tũm, nhým kãm më arým o ba mëkrareremej kãm anhô.

2. Mỳj ně mě kute bô nhĩpêj kadjy ně?

3. Kaj kãm no'ôk ja o mỳja nhĩdji ja nhĩpêj: bô mẽ, kubyt mẽ, kukôjre:

KUKÔJRE

Beppydji Kayapó

PÀT

Kamrôre Kayapó mẽ Pàtkàre Kayapó mẽ

Kamrôre Kayapó

PÀT MYRE

PÀT NIRE

Mëreremej bê Kôkô kãm ně mẽ Pàt mẽ Kukôjre mẽ Kubyt mẽ ipêj o ba kãm ojnore, ně kãm arým o wapôj ně kãm toro ariba, ně kãm arým 'ã amĩ japrã, nhỹm kãm reremej djwỳj kwatỳj arým Kôkô kãm kute amĩ japrãrã kãm idji ja arým kum arẽ.

KUKÔJRE

PÀT

Pàtkare Kayapó

KUBYT

1. Mỳj mētoro nē ja?

2. Nām mēreremej djwỳj amĩ japrã nhỹm kãm arỳm kum idji arẽ, nhỹm mỳj Kôkô kãm idji na, goja paribê ipêj:

3. Atãrĩ òdjwỳ: Ja kãm dja ga ari mỳja nhĩdji ja karõ nhĩpêj:

BÔ
KA'ÃJTIRE (PÀT NIRE)
KATÀPMRE (KUKÔJRE)

RYKA'ÀKRE (KUBYT)
UMRE (PÀT MYRE)

AMJY 'Ã UJARËJ NË JA

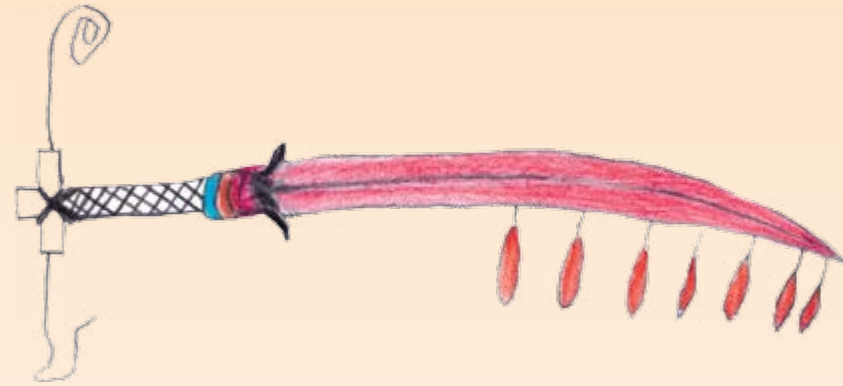
Motere Kayapó

Motere Kayapó

Nhỹm kãm mēbēngēte ngà bê abēn mã kum aj gwaj ajmà amjy 'õ jabeje nē õ mã ba kato, gē mē amjy kadjy mē umjỳrỳ djwỳj kadjy mē kudja, gē mē kadjy toro dja, nhỹm akati nhỹm mē amjy òrỳ mō, òrỳ bōj nē arỳm kurê, nhỹm kãm mē nã mē, mē kanikwỳj mē, mē prō mē, mē 'ã amjy nhy ngãj o ba.

Amjy raj nē kubê krãjanētire mē amjy nhibũm rãre nhõkrit nhĩdji nē ja krãjanêre, amjy djàkêj, apjêti, rojtop, ngôjbôrôre, mrũmtekrejabjêre. Tãm nē ja.

MÀT JAMY JAKRÔ

Krôkrôkti mẽ mẽ pa kãm mât jamy kadjy nẽ mẽ mât jamy mẽ ara 'ã kupa, kãm arým o krôkrôkti nhĩpêj nẽ. Nhỹm be, àkà 'ôre kadjy nẽ mẽ pêjâti jamy mẽ, krwỳjti jamy mẽ 'ã kupa kãm arým o àkà 'ôre nhĩpêj nẽ.

Nhỹm bê krôkrôkti mẽ, àkà 'ôre, nẽ mẽmy mẽ, mẽnire 'ã toro kadjy, mẽmybijôk kãm, nhỹm mẽmy krôkrôkti mẽ, àkà 'ôre mẽ, mẽ àkà mẽ, mât jamy jakrô mẽ ja kunĩ 'ã to.

Nhỹm be dja mẽnire bijôk nhỹm mẽnire krôkrôkti mẽ àkà 'ôre mẽ mât jamy jakrô 'ã toro ba. Mẽtoro kunĩ kôt 'ã toro ba, mẽtoro bê Kwỳrỳkangô mẽ, Amjy kadjy mẽtoro mẽ, Tàkàk mẽ, Bẽm mẽ, mẽtoro ja kunĩ kôt nẽ mẽ 'ã toro ba, nẽ mât jamy jakrô 'ã djwỳ toro ba. Tam nẽ ja.

1. Idji mã akato òrỳ pry:

KRÔKRÔKTI

KRWỲJTI JAMY O MỄ ÀKÀ

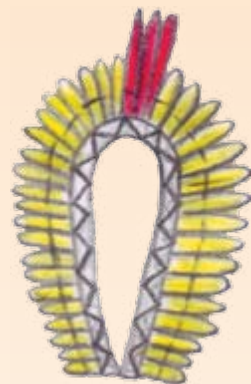
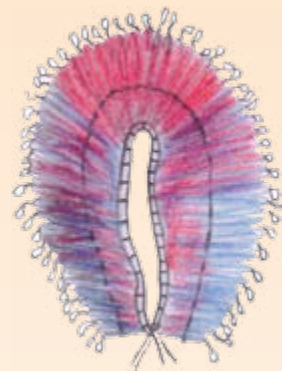
ÀKÀ'ÔRE

PÊJÀTI JAMY O MỄ ÀKÀ

2. Mỳj o nẽ mẽ mât jamy jakrô nhĩpêj?

3. Me àkà nhĩdji nhĩpêj:

MË ÀKÀKRE

Ijô Kayapó

Më àkàkre kadjy nê mẽ mât ngwỳj o watop, nê kãm kadjy kadjàt ã mât ngwỳj janhôrô o krĩ, kãm anhôrô pa, kãm ajte kadjy ngrwa'ô okajkep nê ipêj o krĩ kãm ipêj pa.

Nãm 'ã mẽ àkàkre kadjy mẽ àpêj anê, tãm nê ja.

KÊJKRY

Ijô Kayapó

Kêjkry nê mẽ krôkrôktire mẽ, àkà'ôre mẽ kadjy ipêj nê kãm kum angjê, kãm ã toro ba, nãm mẽnre krôkrôktire ã to, nhỹm mẽmy ã to, nãm 'ã anê.

MĚ ĚĚKATI

Betire Kayapó

MĚ ĚĚkati 'ã ujarĕj nĕ ja. Nã mĕnire kanikwÿj mĕ akati majkutã abĕn pydji arÿm ydjwÿ ÿrÿ abĕn nãry ba, kwÿ o aberĕ o ba, ydjwÿ nhõ kikre kã m akĕj nĕ akubyt ba.

Arÿm kra kadjy, ydjwÿ o ba o bõj, kã m arÿm ydjwÿ 'ãnodja. Nhÿm ydjwÿ djwÿ amĭ japrã kã m arÿm kwÿ upãjdwÿ kã m krĭ. Nhÿm mĕ kwÿ amÿ mĕ õdjwÿ kã m krĭ.

Nhÿm akamãt, nhÿm mĕ arÿm kamy mĕ arÿm kra kadjy krãpdjwÿ jabeje, nhÿm akati majkutã arÿm kikre bu 'ã arÿm o wapõj nĕ. Nĕ kã m arÿm kum ĚĚkati nhĭpĕj o ku'ĕ.

Amrĕbĕ nĕ mĕ bãnhõrõ o mĕ ĚĚkati nhĭpĕj o ba, nhÿm bĕ ajbiri nĕ mĕ arÿm kubĕ nhõ kadjãto ipĕj o ba. Biri, mykã m? Bãnhõrõ nĕ 'ã bõ janhõrõ kã m kute amirĕj prã m kumrĕj, kã m nĕ mĕ arÿm kubĕ nhõ kadjãt bit kĭj. Be mĕ ĚĚkati bit 'ã ujarĕj nĕ ja.

• Mĕ ãpĕj:

1. Ja kã m dja ga mĕ ĚĚtykre kunhĕrĕ idji nhĭpĕj nĕ.

2. Mÿj nhõrõ o nĕ mĕ ĚĚkati nhĭpĕj?

MĚ TE Kã M KADJãT YRY

Betire Kayapó

MĚ te kã m kadjãt yry nĕ mĕprĭtire mĕ mĕbõktire mĕ, mĕ mã ipĕj. Nhÿm mĕ angija tenãt kumrĕj nĕ. Nhÿm tÿm nĕ, nokã'ĕ nhÿm mĕ nã arÿm ajte mĕ mã ny nhĭpĕj o ba. Tam nĕ ja.

NGãPRE

Betire Kayapó

Ngãpre nĕ mĕ ipĕj nhÿm mĕ upjĕ. Mĕtoro kadjy bit nĕ mĕ upjĕ, kã m 'ã toro ba. Nã m mĕ mĕtoro bĕ Kwÿrykangõ mĕ Mĕmybijõk mĕ Mĕnirebijõk mĕ Tãkãk mĕ, Bĕm mĕ, Kõkõ mĕ. Be, mĕtoro ja kã m nĕ mĕ ngãpre jangija kã m 'ã toro ba.

Ngãpre nĕ mĕbĕngĕte bit kute kupĕj, nã m mĕbĕngĕte ngõmãt kã m o watop nĕ o ba o bõj, nĕ kã m arÿm kungrã kã m

arÿm anhõ. Nã m 'ã ngãpre 'ã ujarĕj ane.

KUPIP

Ngrwa'ô nê mẽ akà okadjô kãm aringro mã kurẽ, nhỹm ngrà nhỹm kãm arỹm kupip 'ã ipêj, nê kãm arỹm kãm ikwã kubê mẽ õndjà.

KÀNOJPÔK

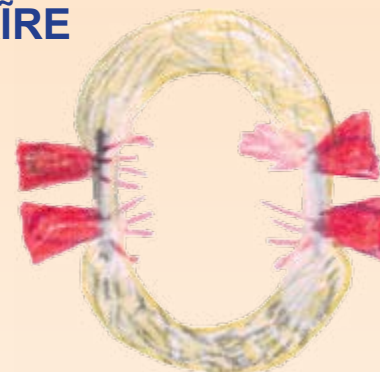

Kànojpôk kadjy nê mẽ kamêrê'ô mẽ, rojti'ô mẽ akà, kãm aringro mã kunhu, nhỹm ikã, nhỹm kãm mẽbêngête arỹm mẽnire mã bit ipêj. Mẽ kute kãm jêj byry kadjy, nhỹm mẽ kra kute krên kadjy.

KAJ

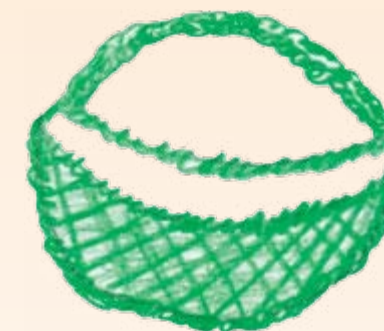
AÏRE

Aïre nê mẽ ipêj nê kãm mẽprĩre jamỳ, nê ate mẽprĩre jamỳdjà nê ate mẽtoro kadjy aïre, 'ã nê mẽ reremej kãm amĩ japrã o ba.

PÀT KÒI

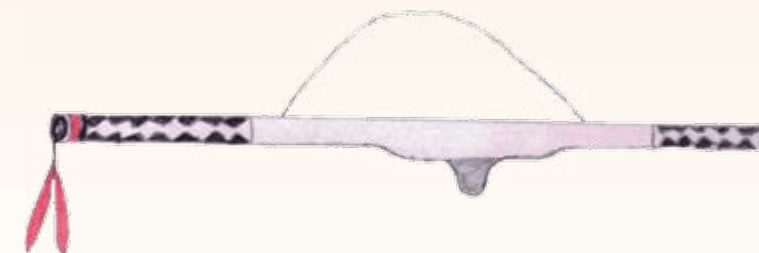
Pàt kôi nê mẽ bà kãm mrã kãm arỹm mry pa kãm ipêj nê kãm o watop nê kutu o ba.

MỄ KUTOP

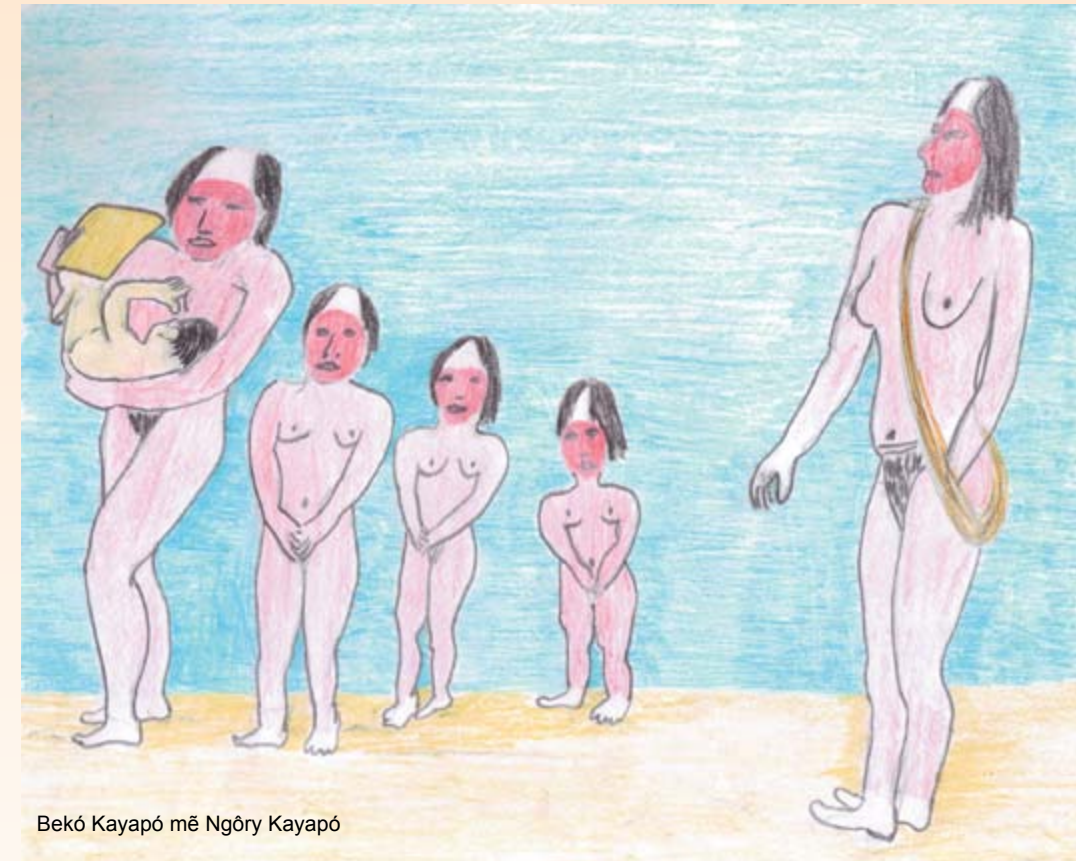

UKAJ

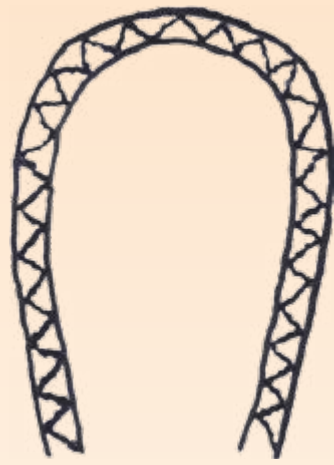
MË KRA KARÀRE 'Ă UJARËJ NË JA

*Bekó Kayapó mē Ngôry Kayapó mē Bepkaékti Kayapó mē
Moipati Kayapó mē Bepità Kayapó mē*

Bekó Kayapó mē Ngôry Kayapó

Amrêbê nê mē ba kukamârê nhõ kukràdjà kãm mē toro bê Bêm, Tàkàk mē. Kãm nê mênire kute ydjwý 'ă ònhõrõ o ba. Kãm nê mē Bêm mē Tàkàk ja ja djuwa, nhým kãm arým mênire kanikwýj mē ydjwý ýrý ba. Mênire kuwy jamý udjwý ýrý o ba, kãm arým udjwý o ba o bôj nê.

ÀKÀDJÊDJÀ

MË ÕKRETĂ

NGÀP

MË PADJÊ

PÀT KÔI

KÔP

Be, kãm nẽ arým mẽ ba: arým abatàj nẽ, arým abẽn wỳrỳ ba, arým kra kutewa arija nẽ arým kra ruwa. Be, mẽ kra karàre nẽ mẽ ngô o ba kadjy. Nhỹm mẽ nã kanikwỳj arým abẽn mã arẽ kãm kra ýrỳ kra o wakprô. Nhỹm my nã djwỳ kanikwỳj mã arẽ. Nhỹm kãm arým mẽ kra kràpdjwỳ mã arẽ, nhỹm mẽ kute kràpdjwỳ mã pute ja kàrà mã, nhỹm mẽ pute ýrỳ ba o bôj nẽ, arým kum kuto 'ã kakẽ.

Nhỹm kãm mẽ arým kãm akàkakô pumjuwa. Nẽ kãm arým kunõ arým kràpdjwỳ ýrỳ o ba, kãm kumrěj py 'ã o kato, nhỹm akati nhỹm arým mrôti 'ã o kato. Be, mẽ kra karàre kãm kute kum amijôk nẽ ja.

• Mẽ àpêj:

1. Mỳj mẽpříre nẽ mẽ ngôj mã mẽ o ba, djãm konětã nàrà kutapure nàrà kutewa?

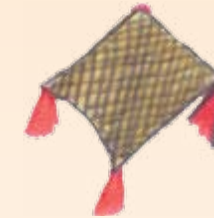
2. Mỳkãm nẽ mẽ kra karàre amĩ jangri amĩ jôk bit arým tu õ kwỳkrẽn ba?

3. Abẽn wỳrỳ pry kadjy:

KUIP

Aĩ

PY

4. Ja kãm dja gari arým rwỳk ny jã ãkyj nẽ:

() BÃM

() NÃ

() MỄKARÀRE

5. Mỳj ně mẽ prõ tujarõ kãm õ kukràdjà kute:

PUTE ã KRĪ

TEP OWABI

AMJYRÊ

BIXA'ÊRÊ BIT

TA KRĪ

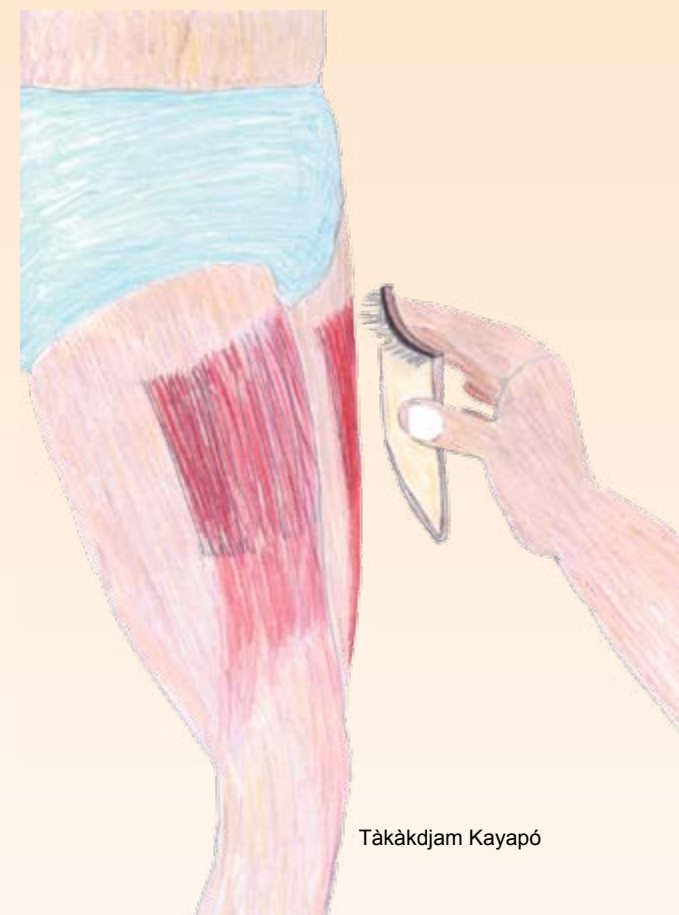
MRY BĪ

Pykare Kayapó

TEP DJWA O MĚ KUBÊJ

Ngõnhkamry Kayapó

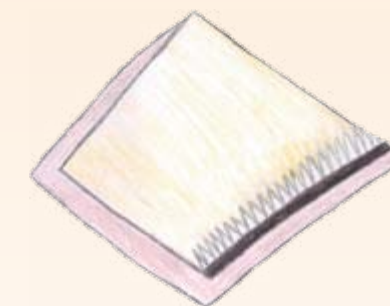

Tàkàkdjam Kayapó

Nãm mẽ kute tep djwa o mẽ kubêj djwỳj
ně mẽ kadjy tep bê krwỳt djwa pumju wa ně
o mẽ kjê ikô kubê ně o mẽ te nhĩ kubê.

Nhỹm be mẽ axwe kute mỳja o bikěj kãm,
ně mẽ o mẽ pa kubê o mẽ kjê ikô kubê.

Nhỹm be ate ně mẽ mrãj tỳj kadjy, tep bê
bẽm djwa o amĩ kjê ikô pãjpãj ně.

• Mě àpêj:

1. Dja ga mẽ kute tep djwa o mẽ kubêj nhĩdji jabeje kum oj ipôk:

TETYKTI

TEKWARE

TEPKWATIRE

KRWỲT

WAJANGA 'Ă UJARĚJ

Tàkàktò Kayapó, Bàydjéti Kayapó

Nà, ap̄j nē wajanga djàri, mē kute mēkarō mari mā nē mē wajanga jarē. Ajbit nē kute ō pidjy mari. Nām mēkarō ap̄j nē arym amī ma, nē kām arym wajanga jabeje.

Mē kute mryka'āk mari, mā djwỳ nē mē wajanga jarē. Mē tām nē mē kute ĩ kupêj.

Tàkàktò Kayapó mē Bàydjéti Kayapó

Nhỹm be ate nē wajanga kute mē kadjy warikoko jakôrô ja, nē kām kute mē kām mē kamrô mē, mry'i, tep'i o p̄j o baja, kum djwỳ nē mē wajanga jarē.

Mē kute kangã mari bê djwỳ nē wajanga, ap̄j nē mē bê wajanga djàri kute mỳja kanê mari.

Nhỹm be ate nē mē kute bà kām mry kanê mari djwỳj bê wajanga, mē tām nē mē, mē kupê mē akô kām mē kadjy bà kām pidjy jamy, nām 'ă anē, mỳkam biri? Ajbit nē kute bà kām mry kanê mari kute kunĩ pumũj. Mē kute tep kanê bit mari mā djwỳ nē mē wajanga anē, mỳkam? Biri, ajbit nē kute tep kanê mari, nē kute bà kām o mũj.

Mē kute kangã kanê mari bê djwỳ wajanga, mỳkam nē kubê wajanga? Kute kangã kanê p̄ri nē mari kām.

Mē kute mryka'āk kanê bit mari bê djwỳ wajanga, mỳkam? Dja pidjy jabeje tē kum kato, kām mē'ō kadjy kuby. Bà kām dja abeje tē, mē'ō kadjy kuby, nē kām arym o kane.

• Mē àpêj:

1. Mỳj mē'ō nē kute kangã kanê mari?

2. Mỳj mē'ō nē kute mryka'āk kanê mari?

3. Djam kangã kute mē kamjāj kām axwe tokry?

4. Mỳj mē'ō nē ari p̄'ôk ja nhĩpêj nē kām wajanga 'ă ajarē?

Idji mã akato kãm abẽn wỳrỳ pry:

PITU'ÔKTI

PI'Ô

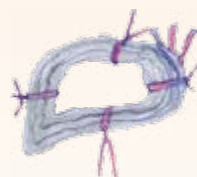
AKRÔ

PITU PARÀRÀRÀ

PITU

AKRÔ MỄ PITU MỄ PĨ 'Ã UJARỄJ

Bày Kayapó mẽ Nhàkôrô Kayapó mẽ

Bày Kayapó, Nhàkôrô Kayapó

Apỹj nễ akrô djari.

Akrô bê kangàrà kanê nễ mẽ ãjarop kãm akà o ba o bôj nễ mẽprĩre kadjy nễ mẽ kangô, nhỹm be mẽ abatàj nễ mẽ titik nễ o amĩ krã apre kangàrà kanê nễ mẽ'ã o anễ.

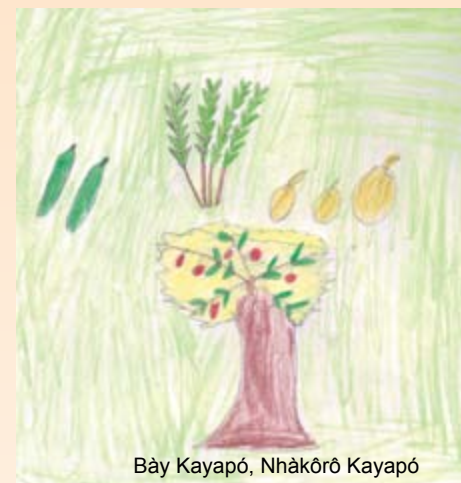
Ate akrô bê tekrekàjre nễ mẽ o ngô ka'õ nễ ate nễ akrô bê tàkàkxôtire ôdjwỳ nễ mẽ ngô ka'õ, akrô kàjaka djwỳ nễ mẽ ãjarop kãm o amĩ kane axwe akrô kumej, nễ kam apỹj

o mỳja kanê kwỳ kajgo, nhỹm be pitu djwỳ nẽ apỹj djàri kumej, nẽ kãm apỹj djàri o mỳja kanê, pĩ djwỳ nẽ axwe kumej, nẽ kãm kwỳ o mỳja kanê kwỳ kajgo.

Be, nãm 'ã akrô mẽ pĩ mẽ pitu 'ã ujarěj aně.

• Mě àpěj:

1. Ja kãm dja ga ari akrôre mẽ pitu mẽ, pĩ mẽ karõ nhĩpěj nẽ kãm 'ã idji janhõ:

2. Ja kãm dja ga ari pidjỳ nhĩdji ja jarě ama:

PITU NGRÀRE - PITU KỲTI - PITU KÀTYK - MOJKÀ

PITU PARÀRÀRÀ - NHÊPTU - WANGE

MỄ IMROT'Ô - TURE - KRỄP YKỲ - PĨNHĨNGRÃNGRÃ

ABĚNDJĚ DJÀRI

Bepkraipo Kayapó

Mě ba nhĩngêt je, mẽ ba kwatỳj je kute aběn djê nẽ ja.

Amrěbê nẽ mẽ bà kãm ari bari kute tu aběn nhĩdji jarěj kêt.

Nãm mẽ kamy mã be bãm aně. Nẽ kamyre kutapure mã be bãm re aně. Nẽ nã mã kum iruwa aně. Bãm mã djunwa aně.

Mě kute tu õbikwa nhĩdji jarěj kêt mẽ kaběn mã nẽ mẽ aběn djê ja rě. Tãm ne ja.

KÕKBÃM

MÀDJWYXÊ

ATUKÀJÊ

NGÊTWA

IMÀJ

BAKRÀM

APARI

APARINGÊT

ADJYJÊ

AMRERE

POPÃJNGÊJ

ARIKRÃPDJWYXÊ

GÀTÊK

BAKWATYJ

NHÀKREBÃM

AMÀDJWYXÊ

AKÔKIRÊ

TYJWA

KRÀ

BAKRÀNGÊJ

APARIDJWYJ

AKRAMRERE

AMRENGÊT

KRÃNY

IBÀJNGÊT

ATÕN

AKMÊ

BAKRÃTÛM

BETUKÀJÊ

ATUKÀ

AKÔTKJÊ

KRÀTKÀ

KRÀNGÊJ

APAXÊ

APARIJÊ

ABIJANHÕ

AMRENGÊJ

POPÃJ

ARIKRÃP

AÕJ

AKWATYJ

BAKRÀNGÊT

3. Mỳj dja ga abãm bãm mã nẽ?

4. Mỳj dja ga anãnã mã djwỳ nẽ?

5. Mỳj dja ga akanikwỳj mjêt mã nẽ?

6. Mỳj dja ga anhingêt mã nẽ?

7. Mỳj dja ga akanikwỳj kãm kra mã nẽ?

8. Mỳj dja ga atàpdjwỳ mjêt mã nẽ?

9. Mỳj dja ga atàpdjwỳ mã nẽ?

10. Mỳj dja ga anã kanikwỳj mã nẽ?

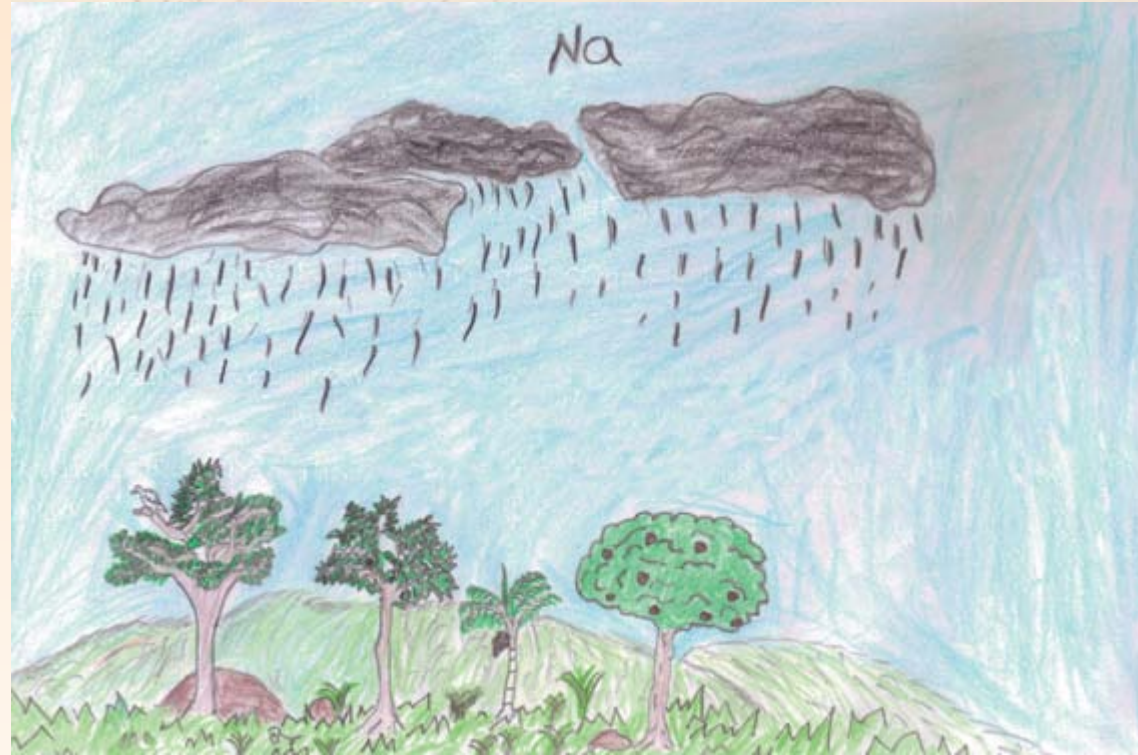
11. Mỳj dja ga abãm kamy mã nẽ?

1. Mỳj nẽ ga anã mã nẽ?

2. Mỳj dja ga akamy mã djwỳ nẽ?

NA

Ngôry Kayapó mẽ Motere Kayapó mẽ

Motere Kayapó

Nãm na ruwa nhỹm arỹm ngô tàp nẽ, nhỹm kãm arỹm bà kãm mỳja kunĩ kĩj kumrěj,
 pĩ mẽ, mry mẽ, tep mẽ kunĩ kĩj kumrěj. Nãm'ã na rôrôk kãm mỳja kunĩ kĩj nhõ wa nẽ,
 nhỹm be dja na mẽ apěj tẽ, nhỹm mỳja kunĩ ajte kaprĩre, nãm 'ã na mẽ arĩngro kãm
 mỳja 'ã nẽ. Tãm nẽ ja.

Goja na nhĩdji mã akato kum oj ipôk:

BEPKOROROTI NA KAKRĀTYK RUWA

E	O	K	A	K	R	Ā	T	Y	K	P	E
B	E	P	K	O	R	O	R	O	T	I	B
A	T	Ô	'	Y	U	P	M	U	N	A	ÿ
R	I	G	W	A	W	U	P	T	R	O	P
I	N	O	P	U	A	T	R	W	K	N	A

PURU

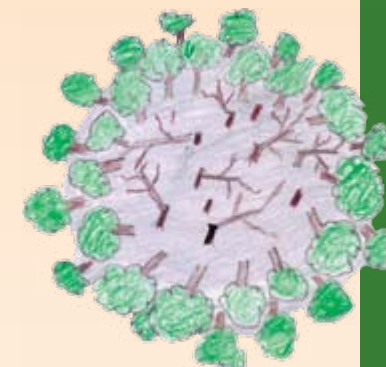
Môipa Kayapó mẽ Bepkaêkti Kayapó mẽ Djyxêt Kayapó

Puru nẽ mẽ kum angija kãm arým kãm djwýkre o ba, nhým mẽ kwýdjwý turi kãm djwýkre o ba. Nãm mẽ kãm kwýrdjàj mẽ, tyryti krã mẽ, môm krã mẽ, katětàpkuru y mẽ, katëre y mẽ, kwýrdjàj dja mẽ, kadjwatikõn mẽ, bày mẽ, jàt mẽ, katëbàri mẽ, bàygogo mẽ, màtkrwý'yti mẽ.

Be, mýja ja nẽ mẽ puru kãm kre o ba, mẽ ba bêngôkre nhõ djwý nẽ ja.

Amej kãm nẽ mẽ puru ja djuwa, nhým arým mẽ amĩm puru kadjy pyka kabi, mẽ kute pyka mej kãm djwý kre, nhým mej kadjy. Pyka mej kãm nẽ mẽ djwý kre, nhým arým mẽ mã mejkumrēj, kãm nẽ mẽnire puru mã ba, arým kīj kumrēj, nẽ kãm arým ate amĩm jàt mẽ, bày mẽ, katëre mẽ arým amĩm kadjy ki õ mrã, nãm mẽnire ki, kam jàt mẽ, katë mẽ, jadjuwa nhým xêrê, nhým kãm arým mẽ kikuprã, kãm arým kikre mã kra ýrý o ba, tam nẽ ja.

- Mẽ àpêj:

1. Mýj djwý nẽ mẽ kubô kuku?

2. Mýj djwý nẽ mẽ kumpjê kôt kre?

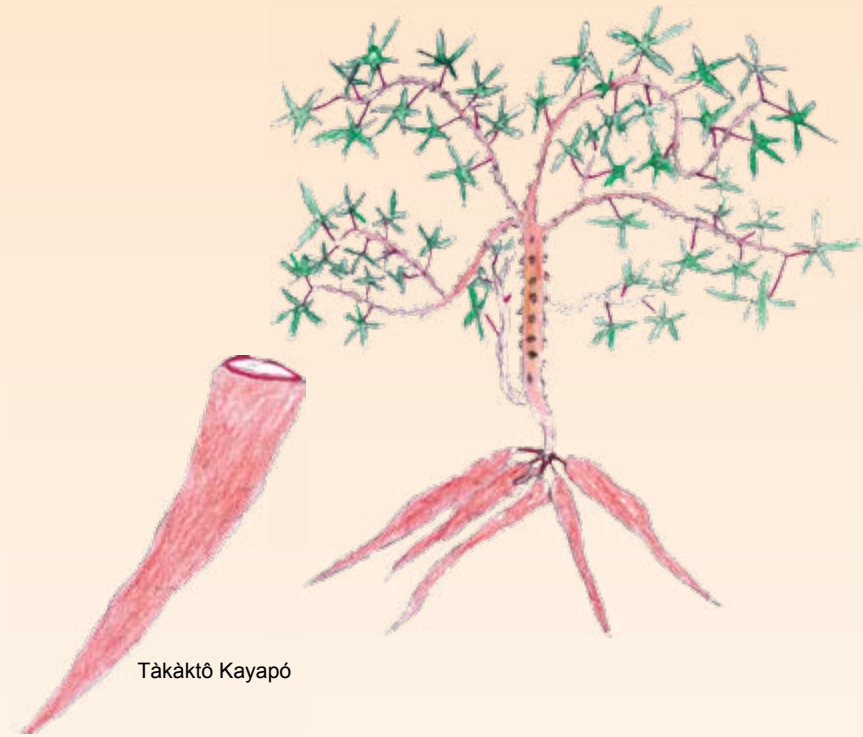
3. Mýj djwý nẽ mẽ kum kre kôt kre o ba?

4. Mýj djwý nẽ krôkôt amirĩt nhým mẽ kuku?

KWÛRÛDJÀJ

KwÛrÛ nhÛdji nÛ ja:

NHÛMÛKTYKRE
KWÛRÛ KAMRÛKTI
KWÛRÛ DJÀJ
KWÛRÛ KÀKAMRÛ

Tàkàktô Kayapó

KWÛRÛ NGRÀ KADJY 'Ã UJARÛJ NÛ JA

Bà y Kayapó mẽ Ijô Kayapó mẽ

KwÛrÛ nÛ gu mẽ ngôj kãm adjuwa nhÛm 'ã akati amajkrut nÛ ikjêkêt apêj, nhÛm mẽ kãm arÛm kudjô kãm ijukri unê. NhÛm 'ã akati amajkrut nÛ amajkryt nÛ ikjê kêt, nhÛm kãm mẽ arÛm 'ã pÛngrà kãm kungã, kãm arÛm ngôj bê djwÛngràdjà kãm kungja, kãm pari bê kuto, kãm ngrà oku'ê. Mã amÛm pari bê kuto ot ngrà kadjy, nã 'ã mẽ djwÛngrà kadjy o anê.

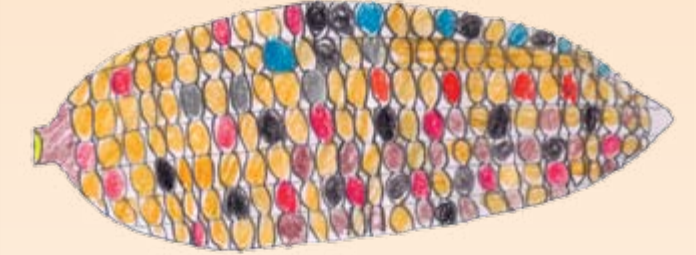
BÛY

Bà y

Bà y y

BÛy kadjy nÛ mẽ puru jadjuwa, nhÛm kwÛ, nhÛm mẽ arÛm kute kre kadjy kãm ngôru nhÛm kuê 'ã akati, nhÛm mẽ arÛm puru mã o ba o bôj nÛ kãm arÛm puru kãm kÛm pjê, kãm kure, nhÛm ingro nÛ abatàj nÛ abôrô jaka ijukri, arÛm abôrô tyk, nÛ abôrô tyk kãm bit nÛ mẽ arÛm kuke o ba o bôj nÛ 'ô kikre kãm arÛm kadjy kuto 'ã kubô nàràkot mrô. NhÛm xêrê, nhÛm mẽ kuku, nhÛm kãm ku'ê ngrà. NhÛm mẽ kukên o ba o bôj nÛ, arÛm amÛm ykati 'ã adjuwa, ajte kute puru djiri, nÛ kãm kute kãm kre kadjy.

Be, nãm 'ã bÛy 'ã ujarÛj anê.

Bõy nhĩdji djàri, kãm karõ nhĩpêj:

YKARE

YKARÿRÿ

YNOTYKTIRE

YKAMRÊKTIRE

• Ja kãm ipêj:

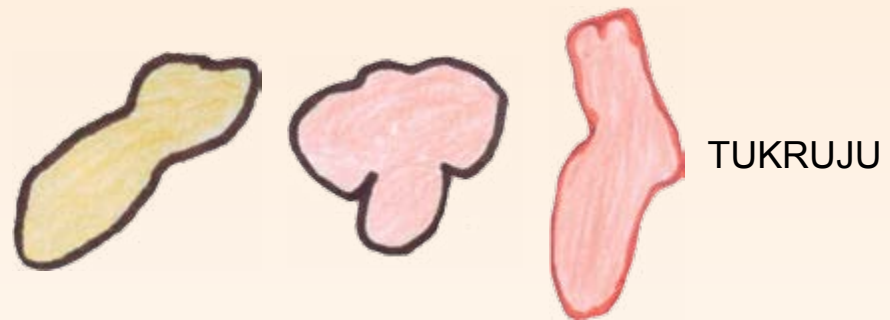
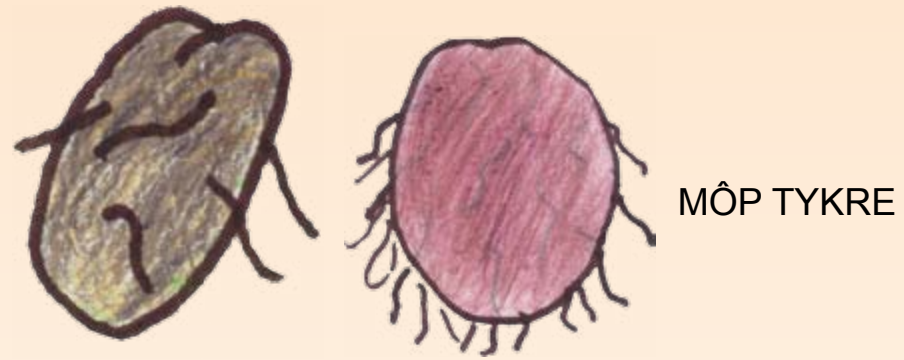
1. Mÿj bê nẽ bõy?

2. Mÿj nẽ mẽ bõy kadjy nẽ?

3. Mÿj nẽ mẽ bõy o ba o bõj nẽ o?

4. Ja kãm dja ga mẽ abê pi'òkjarëjdwÿj 'ã anhingêt nàrà 'ã akwatyj kukja nẽ kãm pi'òkjarëj djà kãm anhõ mẽ mã arẽ.

BARI 'Ă MÔP

TYRYTI

JÀT

Ngônhkamry Kayapó

JÀT KÀKANGÀ

JÀT KREKĀMPY

'ÔKRE

JÀT KRERĀ

JÀT BÊ KUBĒNKRARE

IMROTÔRE

JÀT KÀJAKA

Jàt nĕ kubĕ mĕ ba bĕ ngôkre nhô kwÿkrĕdjà, mĕ ba nhĭngĕt mĕ ba kwatjy nhô kwÿkrĕdjà.

Jàt nĕ mĕ puru kām kre nhÿm ikwā krā atŭm kām mĕnire kukwÿ o ba o bôj nĕ, kadjy ki kām 'ã kubô nĕ kupari nĕ ngôj mǎ o ba, ngô kām kuku, nĕ kām ajne kĭj kumrĕj nĕ, jàt nĕ gu mĕ ba je ba kunĭ baje kuru, mĕprĭre mĕ mĕ abatàj mĕ.

BÀYGOGO

BÀYGOGO BÊ ANGUJA

MÀTKRWÝ'Y

Ngônhkamry Kayapó mẽ Beppydji Kayapó mẽ

MÀTKRWÝ'Y

MÀTKRWÝ'YTI

MÀTKRWÝ'Y TYKRE

Màtkrwý'yti ja ně mẽ puru kãm kre, nhỹm ĩngrõn ně krõ pĩ 'ã wabi abatàj ně, ngrà nhỹm kãm mẽ kupô, puru kurũm o ba o bõj ně, kãm mrõ kuku. O ba o bõj ně arỹm mrõ kãm ijukri kuku nãm 'ã aně màtkrwý'yti 'ã ujãrěj ně ja.

Màtkrwý'yti ně mẽ kuku kĩj kumrěj ně tỳj ně kubê mẽ'õ kwýkrějã kãm ně mẽ kuku kĩj kumrěj, ně kãm mã amikõt y kamě ajte kute kre kadjy.

Ate ně kubě nhõ màtkrwý'y: màtkrwý'y kamrêk mẽ màtkrwý'y kakrãtyk mẽ màtkrwý'y jakare, màtkrwý'y ja ně mẽ kubě kurũm amĩm o ba o bõj ně. Nãm 'ã màtkrwý'y 'ã ujarěj ně ja. Tãm ně ja.

APÝJ KATĚ KARÕ DJÀRI NĚ JA

KATĚ NHERE

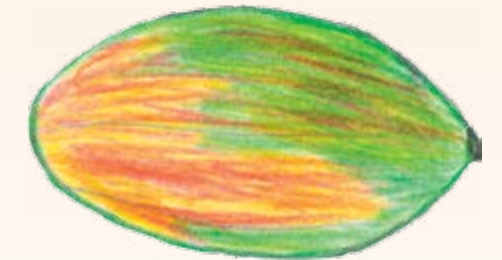
KATĚ NHĨNHURY

KATĚ NHÊTI

KATĚ RYRE

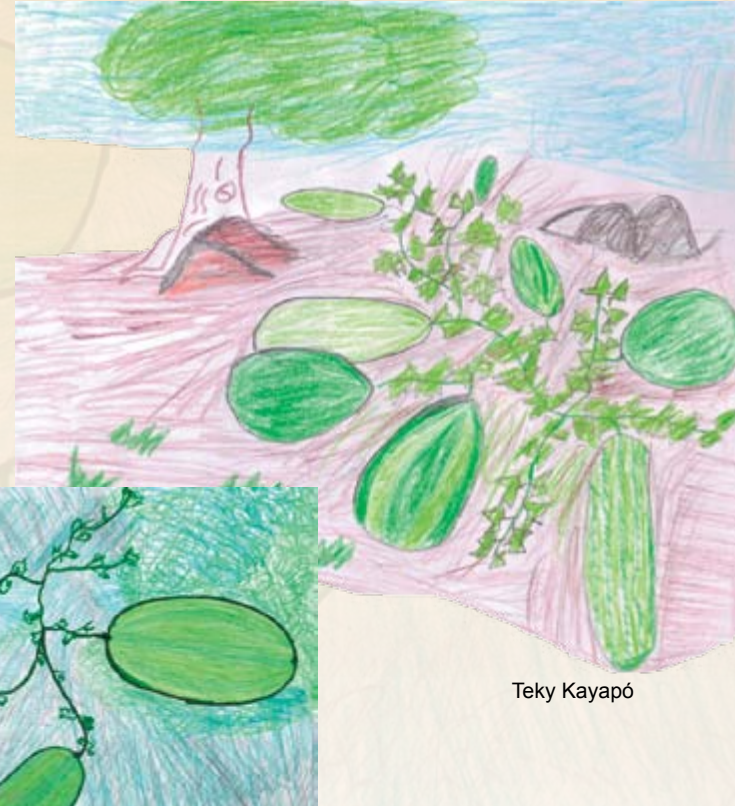
KATĚTI

Betire Kayapó

KATĚTÀPKURU 'Ă UJARĚJ NĚ JA

Teky Kayapó mẽ Tàkàkhôtire Kayapó

Katětàpkuru nĚ mẽ amīm 'y jamỳ kunhũ, kãm arỳm kungija. Nhỹm mẽ arỳm puru ja djwỳ, nhỹm arỳm mẽ kãm amīm kre. Nhỹm kãm arỳm INGRŌN, nĚ arỳm krô ajmà kãm ngot nĚ, arỳm tu kà rũj nĚ ikwã, arỳm tu kà tỳj. Nhỹm mẽ kãm arỳm kurê kà kãm kungija, arỳm kikre mã o ba o bôj nĚ arỳm kra mã kokjê nĚ kãm kuku.

• MĚ àpĚj:

1. Mỳj nĚ mẽ katětàpkuru 'y kre o?

AKRANHITI 'Ă UJARĚJ NĚ JA

Bepry Kayapó mẽ Tàkàkti Kayapó mẽ

Nãm mẽ akranhiti no 'y rê kãm kũm kre kãm adjà, kãm angjê nhỹm 'ã na 'ã amej nĚ arỳm krã.

Amej nhipôkri nĚ akranhiti arỳm krã tỳj. NĚ kãm arỳm nep, nhỹm mẽ arỳm puru mã ba, ÿrỳ ba bôj nhỹm arỳm nep mejkumrĚj, nhỹm mẽ arỳm kurê, kãm arỳm kikre mã o ba. O ba o bôj nĚ, kãm kà kudjô akà ngôj kãm kra mẽ tàpdjwỳ mã kudja, nhỹm kãm ari arỳm kukrĚ.

Akranhiti ja nĚ àj kumrĚj.

1- Mýja nhĩdji ja kôt ipêj:

K N A
I H
R A T I

B Y
À O
O G G

Y T R
Y I T

Y '
À B

Y W
K Y R

A E T
K N Ě
R

2. Ari puru kãm mýja nhĩdji jabeje ně kum akato kãm kum o ipòk:

KWYRY

AKRANHITI

KATĚNTÀPKURU

BÀ'Y

BÀYGOGO

TYRYTI

JÀT

MÔP

KATĚBÀRI

A	B	À	Y	G	O	G	O	P	M	W	A
J	K	A	T	Ě	B	À	R	I	Y	À	T
P	W	I	Y	N	M	Ô	P	À	P	M	Y
N	Y	P	R	E	U	P	T	R	U	E	R
J	R	A	K	R	A	N	H	I	T	I	Y
À	Y	I	G	W	B	À	'	Y	P	R	T
T	K	A	T	Ě	B	À	R	I	O	M	I
K	A	T	Ě	N	T	À	P	K	U	R	U
G	E	W	I	N	G	Ô	B	I	T	E	R

KADJWATI

Takákdjô Kayapó

- Kadjwati karõ ÿrÿ pry:

KADJWATI KÕN NGRÃNGRÃ

KADJWATI KÕN JAKA

KADJWATI KUMRËJ

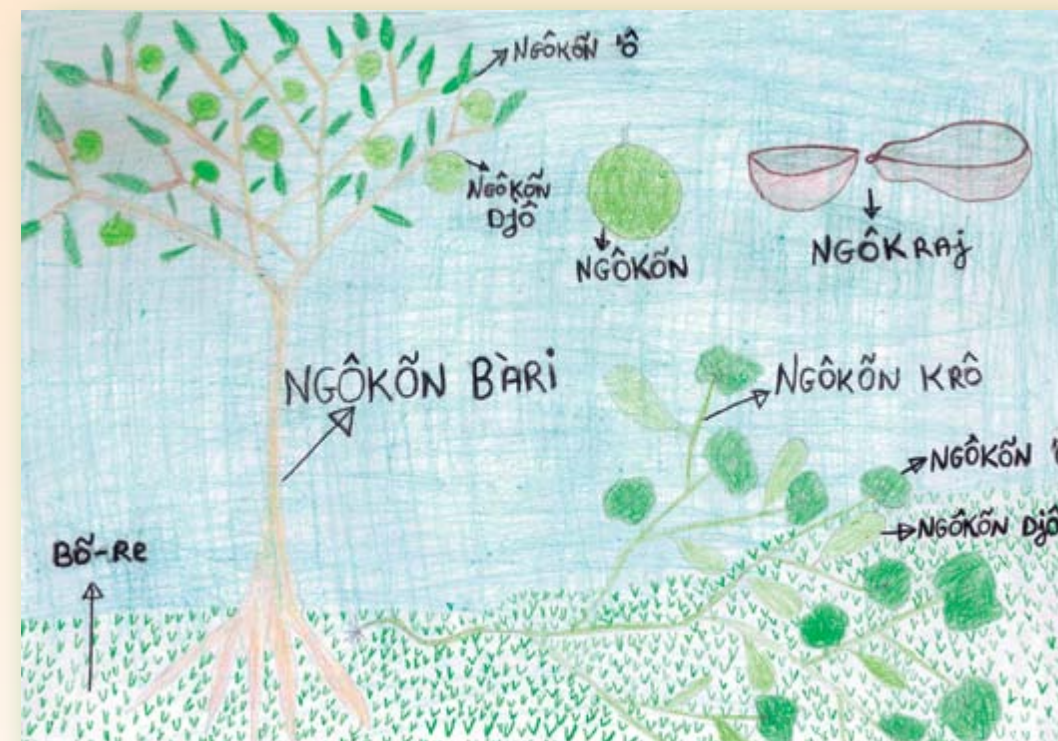

KADJWATITI

NGÔKRAJ 'Ã UJARËJ

Jêk Kayapó

Jêk Kayapó

Amrêbê nê mẽ ba kukamãre kãm ngôkraj kãm djwa, nê kãm ngô o ikõ, nhÿm mẽ kwÿ krekakruwa kãm amĩm djwÿ ngwÿj o ba nhÿm punu kêt kadjy. Nãm ate ngôkõn bàri ja, ate ngôkõn krô ja, bàri kãm jêt kãm nê kubê ngôkõn.

Nhÿm be arÿm mẽ kute ipôj nê kute kre kakrwÿj kãm nê arÿm kubê ngôkraj, nãm 'ã mẽ ngôkraj o àpêj owa nê.

Ngôkõn nhĩdji jabeje kum akato kãm kum o ipôk:

NGÔKÕN'Ô
NGÔKÕN

NGÔKRAJ
NGÔKONBÀRI
NGÔKÕNRÃ

NGÔKÕNKRÔ
NGÔKÕNDJÔ

A	N	G	Ô	K	O	N	B	À	R	I	N
N	G	Ô	K	Õ	N	À	T	Y	U	M	G
B	Ô	I	M	A	P	R	Y	T	I	N	Ô
E	K	Y	A	K	T	Y	U	I	G	A	K
D	R	P	T	N	G	À	B	T	U	X	Õ
J	A	A	J	A	M	E	N	I	B	A	N
E	J	T	K	E	I	T	U	G	A	T	'
N	G	Ô	K	Õ	N	K	R	Ô	U	P	Ô
A	T	N	G	Ô	K	Õ	N	D	J	Ô	U
K	I	U	N	G	Ô	K	Õ	N	R	Ã	T

O livro

O livro **Mëbêngôkre kabën mari kadjy ‘ã pi’ôk nẽ ja** foi elaborado por 57 professores do povo Mëbêngôkre, conhecido como Kayapó, durante duas etapas do Programa de Complementação da Formação de Professores Kayapó, promovido pela Associação Floresta Protegida, realizadas em julho de 2012 e novembro de 2014.

O objetivo principal deste livro é desenvolver a alfabetização de crianças e jovens em sua própria língua materna através de temas significativos da cultura Mëbêngôkre. A grafia da língua Mëbêngôkre utilizada neste livro foi consensuada pelos professores Mëbêngôkre, após um processo de estudo e reflexão que contou com a contribuição de um assessor linguista. Os professores optaram por organizar o livro tendo como tema inicial a floresta, contemplando recursos naturais importantes para seu povo e que trazem relação com a origem da vida e com a cultura Mëbêngôkre. Então desenvolveram os temas território e aldeias, abordando elementos importantes da organização de sua sociedade, como as relações de parentesco, os adornos, festas e rituais, a medicina tradicional, as roças e os seus produtos.

Os professores Mëbêngôkre tiveram a preocupação de que este livro também possibilite aos alunos, durante o processo de alfabetização, a oportunidade de estudar conhecimentos importantes de sua sociedade. Por isso é fundamental que os professores indígenas sejam os protagonistas das escolas de suas aldeias, tanto nas aulas e na gestão escolar, quanto na elaboração de materiais didáticos específicos, pois somente eles possuem os conhecimentos sobre sua cultura e suas próprias sociedades e a habilidade para transformar a escola, de fato, em um espaço de valorização linguística e cultural.

Espera-se que este seja o primeiro livro de uma série de publicações escritas e organizadas pelos professores Mëbêngôkre, com a colaboração de educadores e outros especialistas em educação escolar indígena, que venham contribuir para o fortalecimento de uma educação escolar de qualidade e específica ao povo Mëbêngôkre.

O Programa de Complementação da Formação de Professores Kayapó

Este Programa contempla as aldeias Kayapó localizadas na área de influência do projeto Onça Puma (TI Kayapó e nordeste da TI Mëkrãgnoti) – empreendimento de exploração de níquel da empresa Vale – e constitui uma das propostas de mitigação dos impactos deste empreendimento previstas no Componente Indígena Kayapó do Plano Básico Ambiental Onça Puma.

O objetivo deste Programa é desenvolver uma formação complementar específica para os professores Mëbêngôkre, contemplando estudos de sua língua, de sua história, de seus conhecimentos e práticas culturais, de maneira que esses professores e suas comunidades estejam mais preparados para serem os protagonistas na elaboração de propostas específicas de ensino em suas escolas, incluindo a elaboração de materiais didáticos em sua língua materna e na língua portuguesa, como segunda língua.

Uma das principais metas é possibilitar que a alfabetização dos alunos seja realizada em sua própria língua e que a língua Mëbêngôkre esteja presente na escola como uma disciplina específica, assim como instrumento de ensino em todas as outras disciplinas do currículo escolar.

A Associação Floresta Protegida (AFP)

A Associação Floresta Protegida (AFP) é uma organização indígena sem fins lucrativos, criada em 2002, com os objetivos de fortalecer a capacidade das comunidades Kayapó para a proteção de seus territórios e recursos naturais, apoiar o desenvolvimento de alternativas sustentáveis de geração de renda e valorizar o patrimônio cultural desta etnia.

A AFP representa atualmente 18 comunidades (cerca de 3030 indígenas) do povo Mëbêngôkre (Kayapó) que vivem no sul do estado do Pará, 14 delas localizadas na Terra Indígena Kayapó (Apêjti, Àukre, Këndjêrêkrã, Kikretũm, Kôkrajmôrô, Krêmajti, Kubênkrākêj, Môjkàràkô, Ngômejti, Pykarãrãkre, Pykatô, Pykatum, Rikaro e Tepdjati), duas localizadas na Terra Indígena Mëkrãgnoti (Kawatire e Këndjam) e duas localizadas na Terra Indígena Las Casas (Tekrejarôtire e Kaprãnrere). As comunidades associadas à AFP estão localizadas nos municípios de Altamira, Ourilândia do Norte, São Felix do Xingu, Pau D’arco, Redenção e Banach.

A AFP tem como princípios norteadores de sua atuação a legalidade, o diálogo, a participação e a cooperação das comunidades que representa e tem desempenhado importante papel como facilitadora da relação dos Mëbêngôkre com a sociedade envolvente. Tem auxiliado na captação e gestão de recursos para apoio a projetos, na divulgação e valorização da cultura Kayapó, assim como na defesa dos direitos indígenas e busca por melhorias na qualidade de vida das comunidades Mëbêngôkre.